

LOGICA DE ORDINUL I

Un limbaj $\mathcal{L}$ de ordinul I este format din:

- ▶ o mulțime numărabilă $V = \{v_n \mid n \in \mathbb{N}\}$ de variabile;
- ▶ conectorii $\neg$ și $\rightarrow$;
- ▶ paranteze: $(,)$;
- ▶ simbolul de egalitate $=$;
- ▶ cuantificatorul universal $\forall$;
- ▶ o mulțime $\mathcal{R}$ de **simboluri de relații**;
- ▶ o mulțime $\mathcal{F}$ de **simboluri de funcții**;
- ▶ o mulțime $\mathcal{C}$ de **simboluri de constante**;
- ▶ o funcție **aritate** ari : $\mathcal{F} \cup \mathcal{R} \rightarrow \mathbb{N}^*$.
- ▶ $\mathcal{L}$ este unic determinat de cvadruplul $\tau := (\mathcal{R}, \mathcal{F}, \mathcal{C}, \text{ari})$.
- ▶ τ se numește **signatura** lui $\mathcal{L}$ sau **vocabularul** lui $\mathcal{L}$ sau **alfabetul** lui $\mathcal{L}$ sau **tipul de similaritate** al lui $\mathcal{L}$

Fie $\mathcal{L}$ un limbaj de ordinul I.

- Mulțimea $Sim_{\mathcal{L}}$ a simbolurilor lui $\mathcal{L}$ este

$$Sim_{\mathcal{L}} := V \cup \{\neg, \rightarrow, (,), =, \forall\} \cup \mathcal{R} \cup \mathcal{F} \cup \mathcal{C}$$

- Elementele lui $\mathcal{R} \cup \mathcal{F} \cup \mathcal{C}$ se numesc **simboluri non-logice**.
- Elementele lui $V \cup \{\neg, \rightarrow, (,), =, \forall\}$ se numesc **simboluri logice**.
- Notăm variabilele cu $x, y, z, v, \dots$, simbolurile de relații cu $P, Q, R, \dots$, simbolurile de funcții cu $f, g, h, \dots$ și simbolurile de constante cu $c, d, e, \dots$
- Pentru orice $m \in \mathbb{N}^*$ notăm:
  - $\mathcal{F}_m :=$ mulțimea simbolurilor de funcții de aritate m ;
  - $\mathcal{R}_m :=$ mulțimea simbolurilor de relații de aritate m .

Definiția 1.1

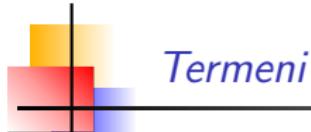
Mulțimea $\text{Expr}_{\mathcal{L}}$ a expresiilor lui $\mathcal{L}$ este mulțimea tuturor sirurilor finite de simboluri ale lui $\mathcal{L}$.

- ▶ Expresia vidă se notează λ .
- ▶ Lungimea unei expresii θ este numărul simbolurilor din θ .

Definiția 1.2

Fie $\theta = \theta_0\theta_1\dots\theta_{k-1}$ o expresie a lui $\mathcal{L}$, unde $\theta_i \in \text{Sim}_{\mathcal{L}}$ pentru orice i .

- ▶ Dacă $0 \leq i \leq j \leq k - 1$, atunci expresia $\theta_i\dots\theta_j$ se numește **(i, j)-subexpresia** lui θ ;
- ▶ Spunem că o expresie ψ apare în θ dacă există $0 \leq i \leq j \leq k - 1$ a.î. ψ este (i, j) -subexpresia lui θ ;
- ▶ Notăm cu $\text{Var}(\theta)$ mulțimea variabilelor care apar în θ .

Definiția 1.3

Mulțimea $\text{Trm}_{\mathcal{L}}$ a **termenilor** lui $\mathcal{L}$ este intersecția tuturor mulțimilor de expresii Γ care satisfac următoarele proprietăți:

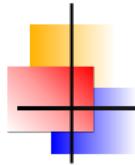
- ▶ orice variabilă este element al lui Γ ;
- ▶ orice simbol de constantă este element al lui Γ ;
- ▶ dacă $m \geq 1$, $f \in \mathcal{F}_m$ și $t_1, \dots, t_m \in \Gamma$, atunci $ft_1 \dots t_m \in \Gamma$.

Notări:

- ▶ Termeni: $t, s, t_1, t_2, s_1, s_2, \dots$
- ▶ $\text{Var}(t)$ este mulțimea variabilelor care apar în termenul t .
- ▶ Scriem $t(x_1, \dots, x_n)$ dacă $x_1, \dots, x_n$ sunt variabile și $\text{Var}(t) \subseteq \{x_1, \dots, x_n\}$.

Definiția 1.4

Un termen t se numește **închis** dacă $\text{Var}(t) = \emptyset$.

Termeni

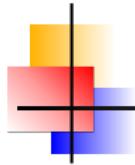
Propoziția 1.5 (Inducția pe termeni)

Fie Γ o mulțime de termeni care are următoarele proprietăți:

- ▶ Γ conține variabilele și simbolurile de constante;
- ▶ dacă $m \geq 1$, $f \in \mathcal{F}_m$ și $t_1, \dots, t_m \in \Gamma$, atunci $ft_1 \dots t_m \in \Gamma$.

Atunci $\Gamma = Trm_{\mathcal{L}}$.

Este folosită pentru a demonstra că toți termenii au o proprietate $\mathcal{P}$: definim Γ ca fiind mulțimea tuturor termenilor care satisfac $\mathcal{P}$ și aplicăm inducția pe termeni pentru a obține că $\Gamma = Trm_{\mathcal{L}}$.

Termeni

Citire unică (Unique readability)

Dacă t este un termen, atunci **exact** una din următoarele alternative are loc:

- ▶ $t = x$, unde $x \in V$;
- ▶ $t = c$, unde $c \in \mathcal{C}$;
- ▶ $t = ft_1 \dots t_m$, unde $f \in \mathcal{F}_m$ ($m \geq 1$) și $t_1, \dots, t_m$ sunt termeni.

Mai mult, scrierea lui t sub una din aceste forme este unică.

Definiția 1.6

Formulele atomice ale lui $\mathcal{L}$ sunt expresiile de forma:

- ▶ $(s = t)$, unde s, t sunt termeni;
- ▶ $(Rt_1 \dots t_m)$, unde $R \in \mathcal{R}_m$ și $t_1, \dots, t_m$ sunt termeni.

Definiția 1.7

Mulțimea $Form_{\mathcal{L}}$ a formulelor lui $\mathcal{L}$ este intersecția tuturor mulțimilor de expresii Γ care satisfac următoarele proprietăți:

- ▶ orice formulă atomică este element al lui Γ ;
- ▶ Γ este închisă la $\neg$: dacă $\varphi \in \Gamma$, atunci $(\neg\varphi) \in \Gamma$;
- ▶ Γ este închisă la $\rightarrow$: dacă $\varphi, \psi \in \Gamma$, atunci $(\varphi \rightarrow \psi) \in \Gamma$;
- ▶ Γ este închisă la $\forall x$ (pentru orice variabilă x): dacă $\varphi \in \Gamma$, atunci $(\forall x\varphi) \in \Gamma$ pentru orice variabilă x .

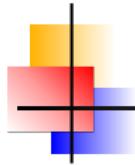
Formule

Notării

- ▶ Formule: $\varphi, \psi, \chi, \dots$
- ▶ $\text{Var}(\varphi)$ este mulțimea variabilelor care apar în formula φ .

Convenție

De obicei renunțăm la parantezele exterioare, le punem numai atunci când sunt necesare. Atunci când nu e pericol de confuzie, scriem $s = t$ în loc de $(s = t)$, $Rt_1 \dots t_m$ în loc de $(Rt_1 \dots t_m)$, $\forall x\varphi$ în loc de $(\forall x\varphi)$, etc..

Propoziția 1.8 (Inducția pe formule)

Fie Γ o mulțime de formule care are următoarele proprietăți:

- ▶ Γ conține toate formulele atomice;
- ▶ Γ este închisă la $\neg, \rightarrow$ și $\forall x$ (pentru orice variabilă x).

Atunci $\Gamma = Form_{\mathcal{L}}$.

Este folosită pentru a demonstra că toate formulele satisfac o proprietate $\mathcal{P}$: definim Γ ca fiind mulțimea tuturor formulelor care satisfac $\mathcal{P}$ și aplicăm inducția pe formule pentru a obține că $\Gamma = Form_{\mathcal{L}}$.

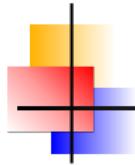

Citire unică (Unique readability)

Dacă φ este o formulă, atunci **exact** una din următoarele alternative are loc:

- ▶ $\varphi = (s = t)$, unde s, t sunt termeni;
- ▶ $\varphi = (Rt_1 \dots t_m)$, unde $R \in \mathcal{R}_m$ și $t_1, \dots, t_m$ sunt termeni;
- ▶ $\varphi = (\neg\psi)$, unde ψ este formulă;
- ▶ $\varphi = (\psi \rightarrow \chi)$, unde ψ, χ sunt formule;
- ▶ $\varphi = (\forall x\psi)$, unde x este variabilă și ψ este formulă.

Mai mult, scrierea lui φ sub una din aceste forme este unică.

Formule

Conecțori derivați

Conecțorii $\vee$, $\wedge$, $\leftrightarrow$ și **cuantificatorul existențial** $\exists$ sunt introdusi prin următoarele abrevieri:

$$\varphi \vee \psi := ((\neg\varphi) \rightarrow \psi)$$

$$\varphi \wedge \psi := \neg(\varphi \rightarrow (\neg\psi))$$

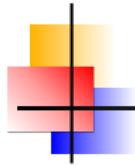
$$\varphi \leftrightarrow \psi := ((\varphi \rightarrow \psi) \wedge (\psi \rightarrow \varphi))$$

$$\exists x\varphi := (\neg\forall x(\neg\varphi)).$$

Convenții

- ▶ În practică, renunțăm la parantezele exterioare, le punem numai atunci când sunt necesare. Astfel, scriem $\neg\varphi$, $\varphi \rightarrow \psi$, dar scriem $(\varphi \rightarrow \psi) \rightarrow \chi$.
- ▶ Pentru a mai reduce din folosirea parantezelor, presupunem că
  - ▶ $\neg$ are precedență mai mare decât ceilalți conectori;
  - ▶ $\wedge, \vee$ au precedență mai mare decât $\rightarrow, \leftrightarrow$.
- ▶ Prin urmare, formula $((\varphi \rightarrow (\psi \vee \chi)) \wedge ((\neg\psi) \leftrightarrow (\psi \vee \chi)))$ va fi scrisă $(\varphi \rightarrow \psi \vee \chi) \wedge (\neg\psi \leftrightarrow \psi \vee \chi)$.
- ▶ Cuantificatorii $\forall, \exists$ au precedență mai mare decât ceilalți conectori.
- ▶ Așadar, $\forall x\varphi \rightarrow \psi$ este $(\forall x\varphi) \rightarrow \psi$ și nu $\forall x(\varphi \rightarrow \psi)$.

Notății

De multe ori identificăm un limbaj $\mathcal{L}$ cu mulțimea simbolurilor sale non-logice și scriem $\mathcal{L} = (\mathcal{R}, \mathcal{F}, \mathcal{C})$.

- ▶ Scriem de multe ori $f(t_1, \dots, t_m)$ în loc de $ft_1 \dots t_m$ și $R(t_1, \dots, t_m)$ în loc de $Rt_1 \dots t_m$.
- ▶ Pentru simboluri f de operații binare scriem $t_1 ft_2$ în loc de $ft_1 t_2$.
- ▶ Analog pentru simboluri R de relații binare: scriem $t_1 Rt_2$ în loc de $Rt_1 t_2$.

Definiția 1.9

O **L-structură** este un cvadruplu

$$\mathcal{A} = (A, \mathcal{F}^{\mathcal{A}}, \mathcal{R}^{\mathcal{A}}, \mathcal{C}^{\mathcal{A}})$$

unde

- ▶ A este o mulțime nevidă;
- ▶ $\mathcal{F}^{\mathcal{A}} = \{f^{\mathcal{A}} \mid f \in \mathcal{F}\}$ este o mulțime de operații pe A ; dacă f are aritatea m , atunci $f^{\mathcal{A}} : A^m \rightarrow A$;
- ▶ $\mathcal{R}^{\mathcal{A}} = \{R^{\mathcal{A}} \mid R \in \mathcal{R}\}$ este o mulțime de relații pe A ; dacă R are aritatea m , atunci $R^{\mathcal{A}} \subseteq A^m$;
- ▶ $\mathcal{C}^{\mathcal{A}} = \{c^{\mathcal{A}} \in A \mid c \in \mathcal{C}\}$.
- ▶ A se numește **universul** structurii $\mathcal{A}$. **Notatie:** $A = |\mathcal{A}|$
- ▶ $f^{\mathcal{A}}$ (respectiv $R^{\mathcal{A}}$, $c^{\mathcal{A}}$) se numește **denotația** sau **interpretarea** lui f (respectiv R , c) în $\mathcal{A}$.

Exemple - Limbajul egalității $\mathcal{L}_=$

$\mathcal{L}_= = (\mathcal{R}, \mathcal{F}, \mathcal{C})$, unde

- ▶ $\mathcal{R} = \mathcal{F} = \mathcal{C} = \emptyset$
- ▶ acest limbaj este potrivit doar pentru a exprima proprietăți ale egalității
- ▶ $\mathcal{L}_=$ -structurile sunt mulțimile nevide

Exemple de formule:

- egalitatea este simetrică:

$$\forall x \forall y (x = y \rightarrow y = x)$$

- universul are cel puțin trei elemente:

$$\exists x \exists y \exists z (\neg(x = y) \wedge \neg(y = z) \wedge \neg(z = x))$$

Exemple - Limbajul aritmeticii $\mathcal{L}_{ar}$

$$\mathcal{L}_{ar} = (\mathcal{R}, \mathcal{F}, \mathcal{C}), \text{ unde}$$

- ▶ $\mathcal{R} = \{\dot{<}\}; \dot{<} \text{ este simbol de relație binară, adică are aritatea } 2;$
- ▶ $\mathcal{F} = \{\dot{+}, \dot{\times}, \dot{S}\}; \dot{+}, \dot{\times} \text{ sunt simboluri de operații binare și } \dot{S} \text{ este simbol de operație unar (adică are aritatea } 1\text{);}$
- ▶ $\mathcal{C} = \{\dot{0}\}.$

Scriem $\mathcal{L}_{ar} = (\dot{<}; \dot{+}, \dot{\times}, \dot{S}; \dot{0})$ sau $\mathcal{L}_{ar} = (\dot{<}, \dot{+}, \dot{\times}, \dot{S}, \dot{0}).$

Exemplul natural de $\mathcal{L}_{ar}$ -structură:

$$\mathcal{N} := (\mathbb{N}, <, +, \cdot, S, 0),$$

unde $S : \mathbb{N} \rightarrow \mathbb{N}, S(m) = m + 1$ este funcția succesor. Prin urmare,

$$\dot{<}^{\mathcal{N}} = <, \dot{+}^{\mathcal{N}} = +, \dot{\times}^{\mathcal{N}} = \cdot, \dot{S}^{\mathcal{N}} = S, \dot{0}^{\mathcal{N}} = 0.$$

- Alt exemplu de $\mathcal{L}_{ar}$ -structură: $\mathcal{A} = (\{0, 1\}, <, \vee, \wedge, \neg, 1).$

Exemplu - Limbajul cu un simbol de relație binar

$\mathcal{L}_R = (\mathcal{R}, \mathcal{F}, \mathcal{C})$, unde

- ▶ $\mathcal{R} = \{R\}$; R simbol binar
- ▶ $\mathcal{F} = \mathcal{C} = \emptyset$
- ▶ $\mathcal{L}$ -structurile sunt mulțimile nevide împreună cu o relație binară
- ▶ Dacă suntem interesați de mulțimi parțial ordonate $(A, \leq)$, folosim simbolul $\leq$ în loc de R și notăm limbajul cu $\mathcal{L}_{\leq}$.
- ▶ Dacă suntem interesați de mulțimi strict ordonate $(A, <)$, folosim simbolul $<$ în loc de R și notăm limbajul cu $\mathcal{L}_{<}$.
- ▶ Dacă suntem interesați de grafuri $G = (V, E)$, folosim simbolul E în loc de R și notăm limbajul cu $\mathcal{L}_{Graf}$.
- ▶ Dacă suntem interesați de structuri $(A, \in)$, folosim simbolul $\in$ în loc de R și notăm limbajul cu $\mathcal{L}_{\in}$.

Exemple - Limbajul grupurilor $\mathcal{L}_{Gr}$

$\mathcal{L}_{Gr} = (\mathcal{R}, \mathcal{F}, \mathcal{C})$, unde

- ▶ $\mathcal{R} = \emptyset$;
- ▶ $\mathcal{F} = \{\dot{*}, \dot{-1}\}$; $\dot{*}$ simbol binar, $\dot{-1}$ simbol unar
- ▶ $\mathcal{C} = \{\dot{e}\}$.

Scriem $\mathcal{L}_{Gr} = (\emptyset; \dot{*}, \dot{-1}; \dot{e})$ sau $\mathcal{L}_{Gr} = (\dot{*}, \dot{-1}, \dot{e})$.

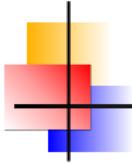
Exemple naturale de $\mathcal{L}_{Gr}$ -structuri sunt grupurile: $\mathcal{G} = (G, \cdot, \dot{-1}, e)$.

Prin urmare, $\dot{*}^{\mathcal{G}} = \cdot$, $\dot{-1}^{\mathcal{G}} = \dot{-1}$, $\dot{e}^{\mathcal{G}} = e$.

Pentru a discuta despre grupuri abeliene (comutative), este tradițional să se folosească limbajul $\mathcal{L}_{AbGr} = (\mathcal{R}, \mathcal{F}, \mathcal{C})$, unde

- ▶ $\mathcal{R} = \emptyset$;
- ▶ $\mathcal{F} = \{\dot{+}, \dot{-}\}$; $\dot{+}$ simbol binar, $\dot{-}$ simbol unar;
- ▶ $\mathcal{C} = \{\dot{0}\}$.

Scriem $\mathcal{L}_{AbGr} = (\dot{+}, \dot{-}, \dot{0})$.

SEMANTICA

Interpretare (evaluare)

Fie $\mathcal{L}$ un limbaj de ordinul I și $\mathcal{A}$ o $\mathcal{L}$ -structură.

Definiția 1.10

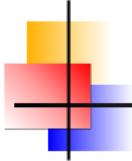
O **interpretare** sau **evaluare** a (variabilelor) lui $\mathcal{L}$ în $\mathcal{A}$ este o funcție $e : V \rightarrow A$.

În continuare, $e : V \rightarrow A$ este o interpretare a lui $\mathcal{L}$ în $\mathcal{A}$.

Definiția 1.11 (Interpretarea termenilor)

Prin inducție pe termeni se definește **interpretarea** $t^{\mathcal{A}}(e) \in A$ a termenului t sub evaluarea e :

- ▶ dacă $t = x \in V$, atunci $t^{\mathcal{A}}(e) := e(x)$;
- ▶ dacă $t = c \in \mathcal{C}$, atunci $t^{\mathcal{A}}(e) := c^{\mathcal{A}}$;
- ▶ dacă $t = ft_1 \dots t_m$, atunci $t^{\mathcal{A}}(e) := f^{\mathcal{A}}(t_1^{\mathcal{A}}(e), \dots, t_m^{\mathcal{A}}(e))$.

Interpretarea formulelor

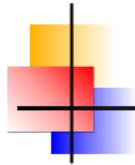
Prin inducție pe formule se definește **interpretarea**

$$\varphi^{\mathcal{A}}(e) \in \{0, 1\}$$

a formulei φ sub evaluarea e .

$$(s = t)^{\mathcal{A}}(e) = \begin{cases} 1 & \text{dacă } s^{\mathcal{A}}(e) = t^{\mathcal{A}}(e) \\ 0 & \text{altfel.} \end{cases}$$

$$(Rt_1 \dots t_m)^{\mathcal{A}}(e) = \begin{cases} 1 & \text{dacă } R^{\mathcal{A}}(t_1^{\mathcal{A}}(e), \dots, t_m^{\mathcal{A}}(e)) \\ 0 & \text{altfel.} \end{cases}$$

Interpretarea formulelor

Negația și implicația

- ▶ $(\neg\varphi)^{\mathcal{A}}(e) = 1 - \varphi^{\mathcal{A}}(e);$
- ▶ $(\varphi \rightarrow \psi)^{\mathcal{A}}(e) = \varphi^{\mathcal{A}}(e) \rightarrow \psi^{\mathcal{A}}(e)$, unde,

p	q	$p \rightarrow q$
0	0	1
0	1	1
1	0	0
1	1	1

$\rightarrow: \{0, 1\} \times \{0, 1\} \rightarrow \{0, 1\},$

Prin urmare,

- ▶ $(\neg\varphi)^{\mathcal{A}}(e) = 1 \iff \varphi^{\mathcal{A}}(e) = 0.$
- ▶ $(\varphi \rightarrow \psi)^{\mathcal{A}}(e) = 1 \iff (\varphi^{\mathcal{A}}(e) = 0 \text{ sau } \psi^{\mathcal{A}}(e) = 1).$

Interpretarea formulelor

Notăție

Pentru orice variabilă $x \in V$ și orice $a \in A$, definim o nouă interpretarea $e_{x \leftarrow a} : V \rightarrow A$ prin

$$e_{x \leftarrow a}(v) = \begin{cases} e(v) & \text{dacă } v \neq x \\ a & \text{dacă } v = x. \end{cases}$$

Interpretarea formulelor

$$(\forall x\varphi)^A(e) = \begin{cases} 1 & \text{dacă } \varphi^A(e_{x \leftarrow a}) = 1 \text{ pentru orice } a \in A \\ 0 & \text{altfel.} \end{cases}$$

Relația de satisfacere

Fie $\mathcal{A}$ o $\mathcal{L}$ -structură și $e : V \rightarrow A$ o interpretare a lui $\mathcal{L}$ în $\mathcal{A}$.

Definiția 1.12

Fie φ o formulă. Spunem că:

- ▶ **e satisfacă** φ în $\mathcal{A}$ dacă $\varphi^{\mathcal{A}}(e) = 1$. Notație: $\mathcal{A} \models \varphi[e]$.
- ▶ **e nu satisfacă** φ în $\mathcal{A}$ dacă $\varphi^{\mathcal{A}}(e) = 0$. Notație: $\mathcal{A} \not\models \varphi[e]$.

Corolarul 1.13

Pentru orice formule φ, ψ și orice variabilă x ,

- (i) $\mathcal{A} \models \neg\varphi[e] \iff \mathcal{A} \not\models \varphi[e]$.
- (ii) $\mathcal{A} \models (\varphi \rightarrow \psi)[e] \iff \mathcal{A} \models \varphi[e]$ implică $\mathcal{A} \models \psi[e]$
 $\iff \mathcal{A} \not\models \varphi[e]$ sau $\mathcal{A} \models \psi[e]$.
- (iii) $\mathcal{A} \models (\forall x\varphi)[e] \iff$ pentru orice $a \in A$, $\mathcal{A} \models \varphi[e_{x \leftarrow a}]$.

Dem.: Exercițiu ușor.

Relația de satisfacere

$\vee, \wedge, \leftrightarrow: \{0, 1\} \times \{0, 1\} \rightarrow \{0, 1\}$,

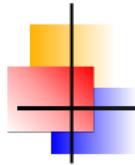
p	q	$p \vee q$	p	q	$p \wedge q$	p	q	$p \leftrightarrow q$
0	0	0	0	0	0	0	0	1
0	1	1	0	1	0	0	1	0
1	0	1	1	0	0	1	0	0
1	1	1	1	1	1	1	1	1

Fie φ, ψ formule și x o variabilă.

Propoziția 1.14

- (i) $(\varphi \vee \psi)^A(e) = \varphi^A(e) \vee \psi^A(e)$;
- (ii) $(\varphi \wedge \psi)^A(e) = \varphi^A(e) \wedge \psi^A(e)$;
- (iii) $(\varphi \leftrightarrow \psi)^A(e) = \varphi^A(e) \leftrightarrow \psi^A(e)$;
- (iv) $(\exists x\varphi)^A(e) = \begin{cases} 1 & \text{dacă există } a \in A \text{ a.î. } \varphi^A(e_{x \leftarrow a}) = 1 \\ 0 & \text{altfel.} \end{cases}$

Dem.: Exercițiu ușor. Arătăm, de exemplu, (iv).

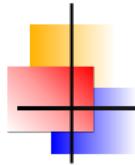

Relația de satisfacere

$$\begin{aligned} (\exists x\varphi)^A(e) = 1 &\iff (\neg\forall x\neg\varphi)^A(e) = 1 \iff (\forall x\neg\varphi)^A(e) = 0 \\ &\iff \text{există } a \in A \text{ a.î. } (\neg\varphi)^A(e_{x \leftarrow a}) = 0 \\ &\iff \text{există } a \in A \text{ a.î. } \varphi^A(e_{x \leftarrow a}) = 1. \end{aligned}$$

Corolarul 1.15

- (i) $\mathcal{A} \models (\varphi \wedge \psi)[e] \iff \mathcal{A} \models \varphi[e] \text{ și } \mathcal{A} \models \psi[e].$
- (ii) $\mathcal{A} \models (\varphi \vee \psi)[e] \iff \mathcal{A} \models \varphi[e] \text{ sau } \mathcal{A} \models \psi[e].$
- (iii) $\mathcal{A} \models (\varphi \leftrightarrow \psi)[e] \iff \mathcal{A} \models \varphi[e] \text{ ddacă } \mathcal{A} \models \psi[e].$
- (iv) $\mathcal{A} \models (\exists x\varphi)[e] \iff \text{există } a \in A \text{ a.î. } \mathcal{A} \models \varphi[e_{x \leftarrow a}].$

Fie φ formulă a lui $\mathcal{L}$.

Definiția 1.16

Spunem că φ este **satisfiabilă** dacă există o $\mathcal{L}$ -structură $\mathcal{A}$ și o evaluare $e : V \rightarrow A$ a.î.

$$\mathcal{A} \models \varphi[e].$$

Spunem și că $(\mathcal{A}, e)$ este un **model** al lui φ .

Atenție! Este posibil ca atât φ cât și $\neg\varphi$ să fie satisfiabile.
Exemplu: $\varphi := x = y$ în $\mathcal{L}_=$.

Fie φ formulă a lui $\mathcal{L}$.

Definiția 1.17

Spunem că φ este **adevărată** într-o $\mathcal{L}$ -structură $\mathcal{A}$ dacă pentru orice evaluare $e : V \rightarrow A$,

$$\mathcal{A} \models \varphi[e].$$

Spunem și că $\mathcal{A}$ **satisfacă** φ sau că $\mathcal{A}$ este un **model** al lui φ .

Notăție: $\mathcal{A} \models \varphi$

Definiția 1.18

Spunem că φ este formulă **universal adevărată** sau **(logic) validă** dacă pentru orice $\mathcal{L}$ -structură $\mathcal{A}$,

$$\mathcal{A} \models \varphi.$$

Notăție: $\models \varphi$

Fie φ, ψ formule ale lui $\mathcal{L}$.

Definiția 1.19

φ și ψ sunt **logic echivalente** dacă pentru orice $\mathcal{L}$ -structură $\mathcal{A}$ și orice evaluare $e : V \rightarrow A$,

$$\mathcal{A} \models \varphi[e] \iff \mathcal{A} \models \psi[e].$$

Notație: $\varphi \mathbb{H} \psi$

Definiția 1.20

ψ este **consecință semantică** a lui φ dacă pentru orice $\mathcal{L}$ -structură $\mathcal{A}$ și orice evaluare $e : V \rightarrow A$,

$$\mathcal{A} \models \varphi[e] \Rightarrow \mathcal{A} \models \psi[e].$$

Notăție: $\varphi \vDash \psi$

Observație

- (i) $\varphi \vDash \psi$ dacă $\models \varphi \rightarrow \psi$.
- (ii) $\varphi \mathbb{H} \psi$ dacă ($\psi \vDash \varphi$ și $\varphi \vDash \psi$) dacă $\models \psi \leftrightarrow \varphi$.

Echivalențe și consecințe logice

Propoziția 1.21

Pentru orice formule φ, ψ și orice variabile x, y ,

$$\neg \exists x \varphi \models \forall x \neg \varphi \quad (1)$$

$$\neg \forall x \varphi \models \exists x \neg \varphi \quad (2)$$

$$\forall x (\varphi \wedge \psi) \models \forall x \varphi \wedge \forall x \psi \quad (3)$$

$$\forall x \varphi \vee \forall x \psi \models \forall x (\varphi \vee \psi) \quad (4)$$

$$\exists x (\varphi \wedge \psi) \models \exists x \varphi \wedge \exists x \psi \quad (5)$$

$$\exists x (\varphi \vee \psi) \models \exists x \varphi \vee \exists x \psi \quad (6)$$

$$\forall x (\varphi \rightarrow \psi) \models \forall x \varphi \rightarrow \forall x \psi \quad (7)$$

$$\forall x (\varphi \rightarrow \psi) \models \exists x \varphi \rightarrow \exists x \psi \quad (8)$$

$$\forall x \varphi \models \exists x \varphi \quad (9)$$

$$\varphi \models \exists x\varphi \tag{10}$$

$$\forall x\varphi \models \varphi \tag{11}$$

$$\forall x\forall y\varphi \models \forall y\forall x\varphi \tag{12}$$

$$\exists x\exists y\varphi \models \exists y\exists x\varphi \tag{13}$$

$$\exists y\forall x\varphi \models \forall x\exists y\varphi. \tag{14}$$

Dem.: Exercițiu.

Propoziția 1.22

Pentru orice termeni s, t, u ,

- (i) $\models t = t$;
- (ii) $\models s = t \rightarrow t = s$;
- (iii) $\models s = t \wedge t = u \rightarrow s = u$.

Dem.: Exercițiu ușor.

Propoziția 1.23

Pentru orice $m \geq 1$, $f \in \mathcal{F}_m$, $R \in \mathcal{R}_m$ și orice termeni $t_i, u_i, i = 1, \dots, m$,

$$\models (t_1 = u_1) \wedge \dots \wedge (t_m = u_m) \rightarrow ft_1 \dots t_m = fu_1 \dots u_m \quad (15)$$

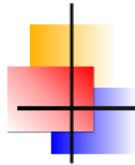
$$\models (t_1 = u_1) \wedge \dots \wedge (t_m = u_m) \rightarrow (Rt_1 \dots t_m \leftrightarrow Ru_1 \dots u_m). \quad (16)$$

Dem.: Arătăm (15). Fie $\mathcal{A}$ o $\mathcal{L}$ -structură și $e : V \rightarrow A$ o evaluare a.î. $\mathcal{A} \models ((t_1 = u_1) \wedge \dots \wedge (t_m = u_m))[e]$. Atunci $\mathcal{A} \models (t_i = u_i)[e]$ pentru orice $i \in \{1, \dots, m\}$, deci $t_i^{\mathcal{A}}(e) = u_i^{\mathcal{A}}(e)$ pentru orice $i \in \{1, \dots, m\}$. Rezultă că

$$\begin{aligned} (ft_1 \dots t_m)^{\mathcal{A}}(e) &= f^{\mathcal{A}}(t_1^{\mathcal{A}}(e), \dots, t_m^{\mathcal{A}}(e)) = f^{\mathcal{A}}(u_1^{\mathcal{A}}(e), \dots, u_m^{\mathcal{A}}(e)) \\ &= (fu_1 \dots u_m)^{\mathcal{A}}(e) \end{aligned}$$

Așadar, $\mathcal{A} \models (ft_1 \dots t_m = fu_1 \dots u_m)[e]$.

□

Fie φ formulă lui $\mathcal{L}$ și Γ, Δ mulțimi de formule.

Definiția 1.24

Spunem că Γ este **satisfiabilă** dacă există o $\mathcal{L}$ -structură $\mathcal{A}$ și o evaluare $e : V \rightarrow A$ a.î.

$$\mathcal{A} \vDash \gamma[e] \text{ pentru orice } \gamma \in \Gamma.$$

Spunem și că $(\mathcal{A}, e)$ este un **model** al lui Γ .

Definiția 1.25

Spunem că φ este **consecință semantică** a lui Γ dacă pentru orice $\mathcal{L}$ -structură $\mathcal{A}$ și orice evaluare $e : V \rightarrow A$,

$$(\mathcal{A}, e) \text{ model al lui } \Gamma \implies (\mathcal{A}, e) \text{ model al lui } \varphi.$$

Notătie: $\Gamma \vDash \varphi$

Definiția 1.26

Spunem că Δ este **consecință semantică** a lui Γ dacă

$$\Gamma \models \varphi \text{ pentru orice } \varphi \in \Delta.$$

Notație: $\Gamma \models \Delta$

Propoziția 1.27

- (i) $\models \psi \iff \emptyset \models \psi;$
- (ii) Dacă $\Gamma \subseteq \Delta$ și $\Gamma \models \psi$, atunci $\Delta \models \psi$.
- (iii) Dacă $\Gamma \models \Delta$ și $\Delta \models \psi$, atunci $\Gamma \models \psi$.

Dem.: Exercițiu ușor.

Propoziția 1.28

- (i) $\Gamma \models \varphi \iff \Gamma \cup \{\neg\varphi\}$ este nesatisfiabilă.
- (ii) $\Gamma \models \neg\varphi \iff \Gamma \cup \{\varphi\}$ este nesatisfiabilă.
- (iii) Dacă Γ este satisfiabilă, atunci cel puțin una dintre $\Gamma \cup \{\varphi\}$ și $\Gamma \cup \{\neg\varphi\}$ este satisfiabilă.

Dem.:

- (i) $\Gamma \not\models \varphi \iff$ există o $\mathcal{L}$ -structură $\mathcal{A}$ și o evaluare $e : V \rightarrow A$ a.î. $(\mathcal{A}, e)$ este model al lui Γ și $\mathcal{A} \not\models \varphi[e] \iff$ există o $\mathcal{L}$ -structură $\mathcal{A}$ și o evaluare $e : V \rightarrow A$ a.î. $(\mathcal{A}, e)$ este model al lui Γ și $\mathcal{A} \models \neg\varphi[e] \iff \Gamma \cup \{\neg\varphi\}$ este satisfiabilă.
- (ii) Similar.
- (iii) Fie $(\mathcal{A}, e)$ un model al lui Γ . Avem fie $\mathcal{A} \models \varphi[e]$, fie $\mathcal{A} \models \neg\varphi[e]$. Rezultă că $(\mathcal{A}, e)$ este model al lui $\Gamma \cup \{\varphi\}$ sau al lui $\Gamma \cup \{\neg\varphi\}$. Concluzia rezultă. □

Noțiunile de **tautologie** și **consecință tautologică** din logica propozițională se pot aplica și unui limbaj de ordinul întâi. Intuitiv: o tautologie este o formulă "adevărată" numai pe baza interpretărilor conectivelor $\neg, \rightarrow$.

Definiția 1.29

O **$\mathcal{L}$ -evaluare (de adevăr)** este o funcție $F : Form_{\mathcal{L}} \rightarrow \{0, 1\}$ cu următoarele proprietăți: pentru orice formule φ, ψ ,

- ▶ $F(\neg\varphi) = 1 - F(\varphi)$;
- ▶ $F(\varphi \rightarrow \psi) = F(\varphi) \rightarrow F(\psi)$.

Propoziția 1.30

Pentru orice $\mathcal{L}$ -structură $\mathcal{A}$ și orice evaluare $e : V \rightarrow A$, funcția

$$V_{e, \mathcal{A}} : Form_{\mathcal{L}} \rightarrow \{0, 1\}, \quad V_{e, \mathcal{A}}(\varphi) = \varphi^{\mathcal{A}}(e)$$

este o $\mathcal{L}$ -evaluare.

Dem.: Exercițiu ușor.

Tautologii

Definiția 1.31

Fie φ o formulă și Γ o mulțime de formule.

- ▶ φ este **tautologie** dacă $F(\varphi) = 1$ pentru orice $\mathcal{L}$ -evaluare F .
- ▶ φ este **consecință tautologică** a lui Γ dacă pentru orice $\mathcal{L}$ -evaluare de adevăr F ,

$$F(\gamma) = 1 \text{ pentru orice } \gamma \in \Gamma \quad \Rightarrow \quad F(\varphi) = 1.$$

Exemple de tautologii: $\varphi \rightarrow (\psi \rightarrow \varphi)$, $(\varphi \rightarrow \psi) \leftrightarrow (\neg\psi \rightarrow \neg\varphi)$, etc..

Propoziția 1.32

Fie φ o formulă și Γ o mulțime de formule.

- (i) Dacă φ este tautologie, atunci φ este validă.
- (ii) Dacă φ este consecință tautologică a lui Γ , atunci $\Gamma \models \varphi$.

Dem.:

- (i) Fie $\mathcal{A}$ o $\mathcal{L}$ -structură și $e : V \rightarrow A$ o evaluare. Deoarece φ este tautologie și $V_{e,\mathcal{A}}$ este $\mathcal{L}$ -evaluare, rezultă că $\varphi^{\mathcal{A}}(e) = V_{e,\mathcal{A}}(\varphi) = 1$, adică $\mathcal{A} \models \varphi[e]$.
- (ii) Fie $(\mathcal{A}, e)$ un model al lui Γ . Atunci $\gamma^{\mathcal{A}}(e) = 1$, deci $V_{e,\mathcal{A}}(\gamma) = 1$ pentru orice $\gamma \in \Gamma$. Deoarece φ este consecință tautologică a lui Γ , rezultă că $V_{e,\mathcal{A}}(\varphi) = 1$, deci $\varphi^{\mathcal{A}}(e) = 1$, adică $\mathcal{A} \models \varphi[e]$. □

Exemplu

$x = x$ este validă, dar nu e tautologie.

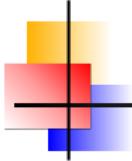
Definiția 1.33

Fie $\varphi = \varphi_0\varphi_1\dots\varphi_{n-1}$ o formulă a lui $\mathcal{L}$ și x o variabilă.

- ▶ spunem că variabila x **apare legată pe poziția k** în φ dacă $x = \varphi_k$ și există $0 \leq i \leq k \leq j \leq n - 1$ a.î. (i, j) -subexpresia lui φ este o subexpresie a lui φ de forma $\forall x\psi$;
- ▶ spunem că x **apare liberă pe poziția k** în φ dacă $x = \varphi_k$, dar x nu apare legată pe poziția k în φ ;
- ▶ x este **variabilă legată** (*bounded variable*) a lui φ dacă există un k a.î. x apare legată pe poziția k în φ ;
- ▶ x este **variabilă liberă** (*free variable*) a lui φ dacă există un k a.î. x apare liberă pe poziția k în φ .

Exemplu

Fie $\varphi = \forall x(x = y) \rightarrow x = z$. Variabile libere: x, y, z . Variabile legate: x .

Variabile legate și libere

Notăție: $FV(\varphi) :=$ mulțimea variabilelor libere ale lui φ .

Definiție alternativă

Mulțimea $FV(\varphi)$ a variabilelor libere ale unei formule φ poate fi definită și prin inducție pe formule:

$$FV(\varphi) = \text{Var}(\varphi), \quad \text{dacă } \varphi \text{ este formulă atomică;}$$

$$FV(\neg\varphi) = FV(\varphi);$$

$$FV(\varphi \rightarrow \psi) = FV(\varphi) \cup FV(\psi);$$

$$FV(\forall x\varphi) = FV(\varphi) \setminus \{x\}.$$

Notăție: $\varphi(x_1, \dots, x_n)$ dacă $FV(\varphi) \subseteq \{x_1, \dots, x_n\}$.

Propoziția 1.34

Pentru orice $\mathcal{L}$ -structură $\mathcal{A}$ și orice interpretări $e_1, e_2 : V \rightarrow A$,
pentru orice termen t ,

dacă $e_1(v) = e_2(v)$ pentru orice variabilă $v \in \text{Var}(t)$, atunci
 $t^{\mathcal{A}}(e_1) = t^{\mathcal{A}}(e_2)$.

Dem.: Aplicăm inducția pe termeni. Avem următoarele cazuri:

- $t = v \in V$. Atunci $t^{\mathcal{A}}(e_1) = e_1(v) = e_2(v) = t^{\mathcal{A}}(e_2)$.
- $t = c \in \mathcal{C}$. Atunci $t^{\mathcal{A}}(e_1) = t^{\mathcal{A}}(e_2) = c^{\mathcal{A}}$.

Demonstrația Propoziției 1.34

- $t = ft_1 \dots t_m$, cu $f \in \mathcal{F}_m$, $m \geq 1$ și $t_1, \dots, t_m$ sunt termeni.
Deoarece $\text{Var}(t_i) \subseteq \text{Var}(t)$, rezultă că pentru orice $i = 1, \dots, m$, avem $e_1(v) = e_2(v)$ pentru orice variabilă $v \in \text{Var}(t_i)$.
Prin urmare, putem aplica ipoteza de inducție pentru a concluziona că

$$t_i^{\mathcal{A}}(e_1) = t_i^{\mathcal{A}}(e_2) \text{ pentru orice } i = 1, \dots, m.$$

Atunci

$$t^{\mathcal{A}}(e_1) = f^{\mathcal{A}}(t_1^{\mathcal{A}}(e_1), \dots, t_m^{\mathcal{A}}(e_1)) = f^{\mathcal{A}}(t_1^{\mathcal{A}}(e_2), \dots, t_m^{\mathcal{A}}(e_2)) = t^{\mathcal{A}}(e_2).$$

Propoziția 1.35

Pentru orice $\mathcal{L}$ -structură $\mathcal{A}$, orice interpretări $e_1, e_2 : V \rightarrow A$, pentru orice formulă φ ,

dacă $e_1(v) = e_2(v)$ pentru orice variabilă $v \in FV(\varphi)$, atunci
 $\mathcal{A} \models \varphi[e_1] \iff \mathcal{A} \models \varphi[e_2]$.

Dem.: Aplicăm inducția pe formule. Avem următoarele cazuri:

- $\varphi = t_1 = t_2$.

Atunci $Var(t_1) \subseteq FV(\varphi)$, $Var(t_2) \subseteq FV(\varphi)$, deci putem aplica Propoziția 1.34 pentru a conchide că

$$t_1^{\mathcal{A}}(e_1) = t_1^{\mathcal{A}}(e_2), \quad t_2^{\mathcal{A}}(e_1) = t_2^{\mathcal{A}}(e_2).$$

Rezultă

$$\begin{aligned} \mathcal{A} \models \varphi[e_1] &\iff t_1^{\mathcal{A}}(e_1) = t_2^{\mathcal{A}}(e_1) \iff t_1^{\mathcal{A}}(e_2) = t_2^{\mathcal{A}}(e_2) \\ &\iff \mathcal{A} \models \varphi[e_2]. \end{aligned}$$

Demonstrația Propoziției 1.35

- $\varphi = R t_1 \dots t_m$.

Atunci $Var(t_i) \subseteq FV(\varphi)$ pentru orice $i = 1, \dots, m$, deci putem aplica Propoziția 1.34 pentru a conduce că

$$t_i^A(e_1) = t_i^A(e_2) \text{ pentru orice } i = 1, \dots, m.$$

Rezultă

$$\begin{aligned} \mathcal{A} \models \varphi[e_1] &\iff R^A(t_1^A(e_1), \dots, t_m^A(e_1)) \\ &\iff R^A(t_1^A(e_2), \dots, t_m^A(e_2)) \iff \mathcal{A} \models \varphi[e_2]. \end{aligned}$$

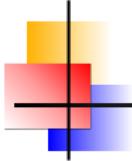
- $\varphi = \neg\psi$.

Deoarece $FV(\psi) = FV(\varphi)$, putem aplica ipoteza de inducție pentru a conduce că

$$\mathcal{A} \models \psi[e_1] \iff \mathcal{A} \models \psi[e_2].$$

Rezultă

$$\mathcal{A} \models \varphi[e_1] \iff \mathcal{A} \not\models \psi[e_1] \iff \mathcal{A} \not\models \psi[e_2] \iff \mathcal{A} \models \varphi[e_2].$$

Demonstrația Propoziției 1.35

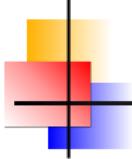
- $\varphi = \psi \rightarrow \chi$.

Deoarece $FV(\psi), FV(\chi) \subseteq FV(\varphi)$, putem aplica ipoteza de inducție pentru a concura că

$$\mathcal{A} \models \psi[e_1] \iff \mathcal{A} \models \psi[e_2] \text{ și } \mathcal{A} \models \chi[e_1] \iff \mathcal{A} \models \chi[e_2].$$

Rezultă

$$\begin{aligned}\mathcal{A} \models \varphi[e_1] &\iff \mathcal{A} \not\models \psi[e_1] \text{ sau } \mathcal{A} \models \chi[e_1] \\ &\iff \mathcal{A} \not\models \psi[e_2] \text{ sau } \mathcal{A} \models \chi[e_2] \\ &\iff \mathcal{A} \models \varphi[e_2].\end{aligned}$$

Demonstrația Propoziției 1.35

- $\varphi = \forall x\psi$ și

$$e_1(v) = e_2(v) \text{ pentru orice } v \in FV(\varphi) = FV(\psi) \setminus \{x\}.$$

Rezultă că pentru orice $a \in A$,

$$e_{1x \leftarrow a}(v) = e_{2x \leftarrow a}(v) \text{ pentru orice } v \in FV(\psi).$$

Prin urmare, putem aplica ipoteza de inducție pentru interpretările $e_{1x \leftarrow a}, e_{2x \leftarrow a}$ pentru a conchide că

$$\text{pentru orice } a \in A, \mathcal{A} \models \psi[e_{1x \leftarrow a}] \iff \mathcal{A} \models \psi[e_{2x \leftarrow a}].$$

Rezultă

$$\begin{aligned}\mathcal{A} \models \varphi[e_1] &\iff \text{pentru orice } a \in A, \mathcal{A} \models \psi[e_{1x \leftarrow a}] \\ &\iff \text{pentru orice } a \in A, \mathcal{A} \models \psi[e_{2x \leftarrow a}] \\ &\iff \mathcal{A} \models \varphi[e_2].\end{aligned}$$

Propoziția 1.36

Pentru orice formule φ, ψ și orice variabilă $x \notin FV(\varphi)$,

$$\varphi \vdash \exists x\varphi \tag{17}$$

$$\varphi \vdash \forall x\varphi \tag{18}$$

$$\forall x(\varphi \wedge \psi) \vdash \varphi \wedge \forall x\psi \tag{19}$$

$$\forall x(\varphi \vee \psi) \vdash \varphi \vee \forall x\psi \tag{20}$$

$$\exists x(\varphi \wedge \psi) \vdash \varphi \wedge \exists x\psi \tag{21}$$

$$\exists x(\varphi \vee \psi) \vdash \varphi \vee \exists x\psi \tag{22}$$

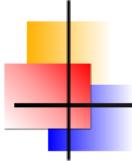
$$\forall x(\varphi \rightarrow \psi) \vdash \varphi \rightarrow \forall x\psi \tag{23}$$

$$\exists x(\varphi \rightarrow \psi) \vdash \varphi \rightarrow \exists x\psi \tag{24}$$

$$\forall x(\psi \rightarrow \varphi) \vdash \exists x\psi \rightarrow \varphi \tag{25}$$

$$\exists x(\psi \rightarrow \varphi) \vdash \forall x\psi \rightarrow \varphi \tag{26}$$

Dem.: Exercițiu.

Interpretarea formulelor

Notăție

Fie $t(x_1, \dots, x_n)$ un termen. Scriem uneori

$$t^{\mathcal{A}}[a_1, \dots, a_n]$$

în loc de $t^{\mathcal{A}}(e)$, unde $e : V \rightarrow A$ este o (orice) interpretare a.i.
 $e(x_1) = a_1, \dots, e(x_n) = a_n$.

Notăție

Fie $\varphi(x_1, \dots, x_n)$ o formulă. Scriem uneori

$$\mathcal{A} \vDash \varphi[a_1, \dots, a_n]$$

în loc de $\mathcal{A} \vDash \varphi[e]$, unde $e : V \rightarrow A$ este o (orice) interpretare a.i.
 $e(x_1) = a_1, \dots, e(x_n) = a_n$.

Definiția 1.37

O formulă φ se numește **enunț** (*sentence*) dacă $FV(\varphi) = \emptyset$, adică φ nu are variabile libere.

Notăție: $Sent_{\mathcal{L}} :=$ mulțimea enunțurilor lui $\mathcal{L}$.

Propoziția 1.38

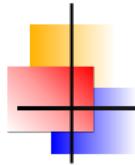
Fie φ un enunț. Pentru orice interpretări $e_1, e_2 : V \rightarrow A$,

$$\mathcal{A} \models \varphi[e_1] \iff \mathcal{A} \models \varphi[e_2]$$

Dem.: Este o consecință imediată a Propoziției 1.35 și a faptului că $FV(\varphi) = \emptyset$. □

Definiția 1.39

O $\mathcal{L}$ -structură $\mathcal{A}$ este un **model** al lui φ dacă $\mathcal{A} \models \varphi[e]$ pentru o (orice) evaluare $e : V \rightarrow A$. **Notăție:** $\mathcal{A} \models \varphi$

Mulțimi de enunțuri

Notătie: Pentru orice mulțime de enunțuri Γ , notăm

$Mod(\Gamma)$:= clasa modelelor lui Γ .

Notăm $Mod(\varphi_1, \dots, \varphi_n)$ în loc de $Mod(\{\varphi_1, \dots, \varphi_n\})$.

Lema 1.40

Pentru orice mulțimi de enunțuri Γ, Δ și orice enunț ψ ,

- (i) $\Gamma \models \psi \iff Mod(\Gamma) \subseteq Mod(\psi)$.
- (ii) $\Gamma \subseteq \Delta \implies Mod(\Delta) \subseteq Mod(\Gamma)$.
- (iii) Γ este satisfiabilă $\iff Mod(\Gamma) \neq \emptyset$.

Dem.: Exercițiu ușor.

Definiția 1.41

O **$\mathcal{L}$ -teorie** este o mulțime T de enunțuri ale lui $\mathcal{L}$ care este închisă la consecința semantică, adică:

$$\text{pentru orice enunț } \varphi, \quad T \models \varphi \implies \varphi \in T.$$

Definiția 1.42

Pentru orice mulțime de enunțuri Γ , **teoria generată de Γ** este mulțimea

$$\begin{aligned} Th(\Gamma) &:= \{\varphi \mid \varphi \text{ este enunț și } \Gamma \models \varphi\} \\ &= \{\varphi \mid \varphi \text{ este enunț și } Mod(\Gamma) \subseteq Mod(\varphi)\}. \end{aligned}$$

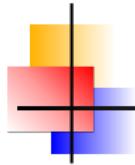
Propoziția 1.43

- (i) $\Gamma \subseteq Th(\Gamma)$.
- (ii) $Mod(\Gamma) = Mod(Th(\Gamma))$.
- (iii) $Th(\Gamma)$ este o teorie.
- (iv) $Th(\Gamma)$ este cea mai mică teorie T a.î. $\Gamma \subseteq T$.

Dem.:

- (i) Pentru orice $\varphi \in \Gamma$, avem că $\Gamma \models \varphi$, deci $\varphi \in Th(\Gamma)$.
- (ii) " $\supseteq$ " Conform (i) și Lemei 1.40.(ii).
" $\subseteq$ " Conform definiției lui $Th(\Gamma)$.
- (iii) Pentru orice enunț φ , avem că

$$\begin{aligned} Th(\Gamma) \models \varphi &\iff Mod(Th(\Gamma)) \subseteq Mod(\varphi) \\ &\iff Mod(\Gamma) \subseteq Mod(\varphi) \text{ (conform (ii))} \iff \varphi \in Th(\Gamma). \end{aligned}$$
- (iv) Fie T o teorie care conține Γ și $\varphi \in Th(\Gamma)$. Din $Mod(\Gamma) \subseteq Mod(\varphi)$ și $Mod(T) \subseteq Mod(\Gamma)$ rezultă că $Mod(T) \subseteq Mod(\varphi)$, deci $T \models \varphi$. Deoarece T este teorie, obținem că $\varphi \in T$. Așadar, $Th(\Gamma) \subseteq T$.

Propoziția 1.44

Pentru orice mulțimi de enunțuri Γ, Δ ,

- (i) $\Gamma \subseteq \Delta \implies Th(\Gamma) \subseteq Th(\Delta)$.
- (ii) Γ este teorie $\iff \Gamma = Th(\Gamma)$.
- (iii) $Th(\emptyset) = \{\varphi \mid \varphi \text{ este enunț valid}\}$ este inclusă în orice teorie.

Dem.: Exercițiu ușor.

- ▶ O teorie prezentată ca $Th(\Gamma)$ se numește **teorie axiomatică** sau teorie prezentată **axiomatic**. Γ se numește mulțime de **axiome** pentru $Th(\Gamma)$.
- ▶ Orice teorie poate fi prezentată axiomatic, dar suntem interesați de mulțimi de axiome care satisfac anumite condiții.

Definiția 1.45

O teorie T este **finit axiomatizabilă** dacă $T = Th(\Gamma)$ pentru o mulțime de enunțuri finită Γ .

Definiția 1.46

O clasă $\mathcal{K}$ de $\mathcal{L}$ -structuri este **axiomatizabilă** dacă $\mathcal{K} = Mod(\Gamma)$ pentru o mulțime de enunțuri Γ . Spunem și că Γ **axiomatizează** $\mathcal{K}$.

Definiția 1.47

O clasă $\mathcal{K}$ de $\mathcal{L}$ -structuri este **finit axiomatizabilă** dacă $\mathcal{K} = Mod(\Gamma)$ pentru o mulțime **finită** de enunțuri Γ .

Exemple - Teoria relațiilor de echivalență

- ▶ $\mathcal{L}_{\dot{\equiv}} = (\dot{\equiv}, \emptyset, \emptyset) = (\dot{\equiv})$
- ▶ $\mathcal{L}_{\dot{\equiv}}$ -structurile sunt $\mathcal{A} = (A, \equiv)$, unde $\equiv$ este relație binară.

Considerăm următoarele enunțuri:

$$(REFL) \quad := \quad \forall x(x \dot{\equiv} x)$$

$$(SIM) \quad := \quad \forall x \forall y(x \dot{\equiv} y \rightarrow y \dot{\equiv} x)$$

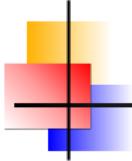
$$(TRANZ) \quad := \quad \forall x \forall y \forall z(x \dot{\equiv} y \wedge y \dot{\equiv} z \rightarrow x \dot{\equiv} z)$$

Definiție

Teoria relațiilor de echivalență este

$$T := Th((REFL), (SIM), (TRANZ)).$$

- ▶ T este finit axiomatizabilă.
- ▶ Fie $\mathcal{K}$ clasa structurilor $(A, \equiv)$, unde $\equiv$ este relație de echivalență pe A .
- ▶ $\mathcal{K} = Mod(T)$, deci T axiomatizează $\mathcal{K}$.
- ▶ Spunem și că T axiomatizează clasa relațiilor de echivalență.

Exemple - Teoria relațiilor de echivalență

- Dacă adăugăm axioma:

$$\forall x \exists y (x \neq y \wedge x \dot{=} y \wedge \forall z (z \dot{=} x \rightarrow (z = x \vee z = y))),$$

obținem teoria relațiilor de echivalență cu proprietatea că orice clasă de echivalență are exact două elemente.

Exemple - Teoria grafurilor

Un **graf** este o pereche $G = (V, E)$ de mulțimi a.î. E este o mulțime de submulțimi cu 2 elemente ale lui V . Elementele lui V se numesc **vârfuri**, iar elementele lui E se numesc **muchii**.

- ▶ $\mathcal{L}_{Graf} = (\dot{E}, \emptyset, \emptyset) = (\dot{E})$
- ▶ $\mathcal{L}_{Graf}$ -structurile sunt $\mathcal{A} = (A, E)$, unde E este relație binară.

Considerăm următoarele enunțuri:

$$(IREFL) := \forall x \neg \dot{E}(x, x)$$

$$(SIM) := \forall x \forall y (\dot{E}(x, y) \rightarrow \dot{E}(y, x)).$$

Definiție

Teoria grafurilor este

$$T := Th((IREFL), (SIM)).$$

- ▶ T este finit axiomatizabilă.
- ▶ modelele lui T sunt grafurile.
- ▶ T axiomatizează clasa grafurilor.

Exemple - Teoria ordinii parțiale

- ▶ $\mathcal{L}_{\dot{\leq}} = (\dot{\leq}, \emptyset, \emptyset) = (\dot{\leq})$
- ▶ $\mathcal{L}_{\dot{\leq}}$ -structurile sunt $\mathcal{A} = (A, \leq)$, unde $\leq$ este relație binară.

Considerăm următoarele enunțuri:

$$(REFL) := \forall x(x \dot{\leq} x)$$

$$(ANTISIM) := \forall x \forall y (x \dot{\leq} y \wedge y \dot{\leq} x \rightarrow x = y)$$

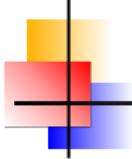
$$(TRANZ) := \forall x \forall y \forall z (x \dot{\leq} y \wedge y \dot{\leq} z \rightarrow x \dot{\leq} z)$$

Definiție

Teoria ordinii parțiale este

$$T := Th((REFL), (ANTISIM), (TRANZ)).$$

- ▶ T este finit axiomatizabilă.
- ▶ modelele lui T sunt mulțimile parțial ordonate.
- ▶ T axiomatizează clasa relațiilor de ordine parțială.

Exemple - Teoria ordinii stricte

- ▶ $\mathcal{L}_{\dot{<}} = (\dot{<}, \emptyset, \emptyset) = (\dot{<})$
- ▶ $\mathcal{L}_{\dot{<}}$ -structurile sunt $\mathcal{A} = (A, <)$, unde $<$ este relație binară.

Considerăm următoarele enunțuri:

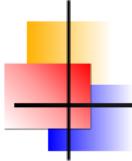
$$\begin{aligned}(IREFL) \quad &:= \quad \forall x \neg(x \dot{<} x) \\(TRANZ) \quad &:= \quad \forall x \forall y \forall z (x \dot{<} y \wedge y \dot{<} z \rightarrow x \dot{<} z)\end{aligned}$$

Definiție

Teoria ordinii stricte este

$$T := Th((IREFL), (TRANZ)).$$

- ▶ T este finit axiomatizabilă.
- ▶ modelele lui T sunt mulțimile strict ordonate.
- ▶ T axiomatizează clasa relațiilor de ordine strictă.

Exemple - Teoria ordinii totale

Considerăm următorul enunț:

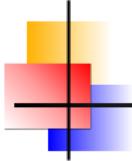
$$(TOTAL) \quad := \quad \forall x \forall y (x = y \vee x \dot{<} y \vee y \dot{<} x)$$

Definiție

Teoria ordinii totale este

$$T := Th((IREFL), (TRANZ), (TOTAL)).$$

- ▶ T este finit axiomatizabilă.
- ▶ modelele lui T sunt mulțimile total (liniar) ordonate.
- ▶ T axiomatizează clasa relațiilor de ordine totală.

Exemple - Teoria ordinii dense

Considerăm următorul enunț:

$$(DENS) \quad := \quad \forall x \forall y (x \dot{<} y \rightarrow \exists z (x \dot{<} z \wedge z \dot{<} y)).$$

Definiție

Teoria ordinii dense este

$$T := Th((IREFL), (TRANZ), (TOTAL), (DENS)).$$

- ▶ T este finit axiomatizabilă.
- ▶ modelele lui T sunt mulțimile dens ordonate.
- ▶ T axiomatizează clasa relațiilor de ordine densă.

Exemple

Pentru orice $n \geq 2$, notăm următorul enunț cu $\exists^{\geq n}$:

$$\exists x_1 \dots \exists x_n (\neg(x_1 = x_2) \wedge \neg(x_1 = x_3) \wedge \dots \wedge \neg(x_{n-1} = x_n)),$$

pe care îl scriem mai compact astfel:

$$\exists^{\geq n} = \exists x_1 \dots \exists x_n \left(\bigwedge_{1 \leq i < j \leq n} \neg(x_i = x_j) \right).$$

Propoziția 1.48

Pentru orice $\mathcal{L}$ -structură $\mathcal{A}$ și orice $n \geq 1$,

$$\mathcal{A} \models \exists^{\geq n} \iff A \text{ are cel puțin } n \text{ elemente.}$$

Dem.: Exercițiu ușor.

Exemple

Notării

- ▶ Pentru uniformitate, notăm $\exists^{\geq 1} := \exists x(x = x)$.
- ▶ $\exists^{\leq n} := \neg \exists^{\geq n+1}$
- ▶ $\exists^{=n} := \exists^{\leq n} \wedge \exists^{\geq n}$

Propoziția 1.49

Pentru orice $\mathcal{L}$ -structură $\mathcal{A}$ și orice $n \geq 1$,

$$\begin{aligned}\mathcal{A} \models \exists^{\leq n} &\iff A \text{ are cel mult } n \text{ elemente} \\ \mathcal{A} \models \exists^{=n} &\iff A \text{ are exact } n \text{ elemente.}\end{aligned}$$

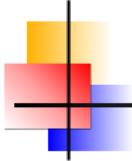
Dem.: Exercițiu ușor.

Propoziția 1.50

Fie $T := \text{Th}(\{\exists^{\geq n} \mid n \geq 1\})$. Atunci pentru orice $\mathcal{L}$ -structură $\mathcal{A}$,

$$\mathcal{A} \models T \iff A \text{ este mulțime infinită.}$$

Dem.: Exercițiu ușor.

Homomorfisme, izomorfisme

Generalizare a noțiunii de homomorfism de la algebră:

Definiția 1.51

Fie $\mathcal{A}$, $\mathcal{B}$ două $\mathcal{L}$ -structuri, $A = |\mathcal{A}|$, $B = |\mathcal{B}|$ și $h : A \rightarrow B$ o funcție. Spunem că h este **homomorfism** și scriem $h : \mathcal{A} \rightarrow \mathcal{B}$ dacă:

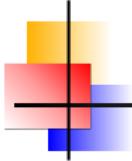
(i) pentru orice $m \geq 1$, $R \in \mathcal{R}_m$ și orice elemente $a_1, \dots, a_m \in A$,

$$R^{\mathcal{A}}(a_1, \dots, a_m) \iff R^{\mathcal{B}}(h(a_1), \dots, h(a_m))$$

(ii) pentru orice $m \geq 1$, $f \in \mathcal{F}_m$ și orice elemente $a_1, \dots, a_m \in A$,

$$h(f^{\mathcal{A}}(a_1, \dots, a_m)) = f^{\mathcal{B}}(h(a_1), \dots, h(a_m))$$

(iii) pentru orice $c \in \mathcal{C}$, $h(c^{\mathcal{A}}) = c^{\mathcal{B}}$.

Homomorfisme, izomorfisme

Definiția 1.52

Un homomorfism $h : \mathcal{A} \rightarrow \mathcal{B}$ se numește **izomorfism** dacă h este bijectiv.

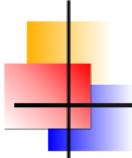
Notăție: $h : \mathcal{A} \simeq \mathcal{B}$.

Definiția 1.53

$\mathcal{L}$ -structurile $\mathcal{A}$ și $\mathcal{B}$ se numesc **izomorfe** dacă există $h : \mathcal{A} \simeq \mathcal{B}$.

Exemplu

- ▶ $\mathcal{L} = (\dot{<}, \star, c)$, unde $\dot{<}$ este simbol de relație binară, $\star$ este simbol de operație binară și c este simbol de constantă.
- ▶ $\mathcal{A} = (\mathbb{R}, <, +, 0)$ și $\mathcal{B} = ((0, \infty), <, \cdot, 1)$.
- ▶ $h : \mathbb{R} \rightarrow (0, \infty)$, $h(x) = 2^x$ este izomorfism

Homomorfisme, izomorfisme

Fie $\mathcal{A}$, $\mathcal{B}$ două $\mathcal{L}$ -structuri, $A = |\mathcal{A}|$, $B = |\mathcal{B}|$ și $h : A \rightarrow B$.

Oricărei evaluări $e : V \rightarrow A$ a lui $\mathcal{L}$ în $\mathcal{A}$ i se asociază o evaluare a lui $\mathcal{L}$ în $\mathcal{B}$: $h \circ e : V \rightarrow B$, $(h \circ e)(v) = h(e(v))$.

Definiția 1.54

- (i) Spunem că h respectă un termen t dacă pentru orice evaluare $e : V \rightarrow A$,

$$h(t^{\mathcal{A}}(e)) = t^{\mathcal{B}}(h \circ e).$$

- (ii) Spunem că h respectă o formulă φ dacă pentru orice evaluare $e : V \rightarrow A$,

$$\mathcal{A} \models \varphi[e] \iff \mathcal{B} \models \varphi[h \circ e].$$

Propoziția 1.55

Orice homomorfism $h : \mathcal{A} \rightarrow \mathcal{B}$ respectă toți termenii.

Dem.: Exercițiu. Prin inducție după termeni.

Homomorfisme, izomorfisme

- ▶ Fie $t(x_1, \dots, x_n)$ un termen. Atunci h respectă $t \iff$ pentru orice $a_1, \dots, a_n \in A$,

$$h(t^A[a_1, \dots, a_n]) = t^B[h(a_1), \dots, h(a_n)].$$

- ▶ Fie $\varphi(x_1, \dots, x_n)$ o formulă. Atunci h respectă $\varphi \iff$ pentru orice $a_1, \dots, a_n \in A$,

$$\mathcal{A} \models \varphi[a_1, \dots, a_n] \iff \mathcal{B} \models \varphi[h(a_1), \dots, h(a_n)].$$

Exemplu

$\mathcal{L} = (\dot{<}, \star, c)$, $\mathcal{A} = (\mathbb{R}, <, +, 0)$, $\mathcal{B} = ((0, \infty), <, \cdot, 1)$,

$h : \mathbb{R} \rightarrow (0, \infty)$, $h(x) = 2^x$

$t(x, y) = x * (y * c)$, $e : V \rightarrow A$, $e(x) = 3$, $e(y) = 7$.

- ▶ $t^A(e) = t^A[3, 7] = 3 + (7 + 0) = 10$
- ▶ $t^B(h \circ e) = t^B[h(3), h(7)] = t^B[2^3, 2^7] = 2^3 \cdot (2^7 \cdot 1) = 2^{10}$
- ▶ $h(t^A[3, 7]) = 2^{10} = t^B[h(3), h(7)].$

Propoziția 1.56

Fie $\mathcal{A}, \mathcal{B}$ două $\mathcal{L}$ -structuri. Orice izomorfism $h : \mathcal{A} \simeq \mathcal{B}$ respectă toate formulele.

Dem.: Trebuie să demonstrăm că pentru orice formulă φ ,

pentru orice evaluare $e : V \rightarrow A$, $\mathcal{A} \models \varphi[e] \iff \mathcal{B} \models \varphi[h \circ e]$.

Aplicăm inducția pe formule. Fie $e : V \rightarrow A$. Avem următoarele cazuri:

- $\varphi = t_1 = t_2$. Atunci

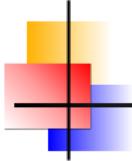
$$\mathcal{A} \models \varphi[e] \iff t_1^A(e) = t_2^A(e) \iff h(t_1^A(e)) = h(t_2^A(e))$$

deoarece h este injectivă

$$\iff t_1^{\mathcal{B}}(h \circ e) = t_2^{\mathcal{B}}(h \circ e)$$

deoarece h respectă termenii

$$\iff \mathcal{B} \models \varphi[h \circ e]$$

Homomorfisme, izomorfisme

- $\varphi = R t_1 \dots t_m$. Atunci

$$\begin{aligned}\mathcal{A} \vDash \varphi[e] &\iff R^{\mathcal{A}}(t_1^{\mathcal{A}}(e) \dots t_m^{\mathcal{A}}(e)) \\&\iff R^{\mathcal{B}}(h(t_1^{\mathcal{A}}(e)), \dots, h(t_m^{\mathcal{A}}(e))) \\&\quad \text{deoarece } h \text{ este homomorfism} \\&\iff R^{\mathcal{B}}(t_1^{\mathcal{B}}(h \circ e), \dots, t_m^{\mathcal{B}}(h \circ e)) \\&\quad \text{deoarece } h \text{ respectă termenii} \\&\iff \mathcal{B} \vDash \varphi[h \circ e].\end{aligned}$$

- Pașii de inducție pentru $\neg$ și $\rightarrow$ sunt imediați.

Homomorfisme, izomorfisme

- $\varphi = \forall x\psi$. Atunci

$\mathcal{A} \models \varphi[e] \iff$ pentru orice $a \in A$, $\mathcal{A} \models \psi[e_{x \leftarrow a}]$
 $\iff$ pentru orice $a \in A$, $\mathcal{B} \models \psi[h \circ e_{x \leftarrow a}]$
conform ipotezei de inducție pentru ψ
 $\iff$ pentru orice $a \in A$, $\mathcal{B} \models \psi[(h \circ e)_{x \leftarrow h(a)}]$
deoarece $h \circ e_{x \leftarrow a} = (h \circ e)_{x \leftarrow h(a)}$
 $\iff$ pentru orice $b \in B$, $\mathcal{B} \models \psi[(h \circ e)_{x \leftarrow b}]$
deoarece h este surjectiv
 $\iff \mathcal{B} \models \varphi[h \circ e]$.

Definiția 1.57

Două $\mathcal{L}$ -structuri $\mathcal{A}$ și $\mathcal{B}$ se numesc **elementar echivalente** (scriem $\mathcal{A} \equiv \mathcal{B}$) dacă pentru orice enunț φ ,

$$\mathcal{A} \models \varphi \iff \mathcal{B} \models \varphi.$$

Propoziția 1.58

Pentru orice $\mathcal{A}$ și $\mathcal{B}$, dacă $\mathcal{A} \simeq \mathcal{B}$, atunci $\mathcal{A} \equiv \mathcal{B}$.

Dem.: Fie $h : \mathcal{A} \simeq \mathcal{B}$ un izomorfism. Pentru orice enunț φ , avem

$$\begin{aligned}\mathcal{A} \models \varphi &\iff \text{pentru o (orice) evaluare } e : V \rightarrow A, \quad \mathcal{A} \models \varphi[e] \\ &\iff \text{pentru o (orice) evaluare } e : V \rightarrow A, \quad \mathcal{B} \models \varphi[h \circ e] \\ &\quad \text{conform Propoziției 1.56} \\ &\iff \mathcal{B} \models \varphi.\end{aligned}$$

Exemple - Limbajul egalității $\mathcal{L}_=$

- ▶ $\mathcal{L}_\equiv = (\emptyset, \emptyset, \emptyset)$
- ▶ $\mathcal{L}_\equiv$ -structurile sunt $\mathcal{A} = (A)$, unde A este multime nevidă.

Fie $\mathcal{A} = (A), \mathcal{B} = (B)$ două $\mathcal{L}_\equiv$ -structuri.

- ▶ $h : \mathcal{A} \rightarrow \mathcal{B} \iff h : A \rightarrow B.$
- ▶ $h : \mathcal{A} \simeq \mathcal{B} \iff h : A \rightarrow B$ este bijecție.
- ▶ $\mathcal{A} \simeq \mathcal{B} \iff |A| = |B|.$

Exemple - Limbajul egalității $\mathcal{L}_=$

Propoziția 1.59

Fie $\mathcal{A} = (A)$ o $\mathcal{L}_=$ -structură finită și $n = |A|$. Atunci enunțul $\exists^{=n}$ caracterizează $\mathcal{A}$ până la izomorfism, i.e.: pentru orice $\mathcal{L}_=$ -structură $\mathcal{B} = (B)$,

$$\mathcal{A} \simeq \mathcal{B} \iff \mathcal{B} \models \exists^{=n}.$$

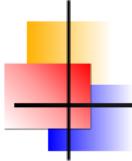
Dem.: $\mathcal{B} \models \exists^{=n} \iff |B| = n \iff \mathcal{A} \simeq \mathcal{B}$. □

Propoziția 1.60

Pentru orice $\mathcal{L}_=$ -structuri finite $\mathcal{A}, \mathcal{B}$, $\mathcal{A} \simeq \mathcal{B} \iff \mathcal{A} \equiv \mathcal{B}$.

Dem.: " $\Rightarrow$ " Conform Propoziției 1.58.

" $\Leftarrow$ " Presupunem că $\mathcal{A} \equiv \mathcal{B}$ și fie $n = |A|$. Atunci $\mathcal{A} \models \exists^{=n}$, deci $\mathcal{B} \models \exists^{=n}$. Se aplică acum propoziția precedentă. □

Cardinalul unui limbaj

Fie $\mathcal{L} = (\mathcal{R}, \mathcal{F}, \mathcal{C})$ un limbaj de ordinul întâi.

Definiția 1.61

Cardinalul lui $\mathcal{L}$ este prin definiție

$$\|\mathcal{L}\| := |\mathcal{R} \cup \mathcal{F} \cup \mathcal{C}|.$$

- ▶ $\mathcal{L}$ este **finit** dacă $\|\mathcal{L}\|$ este finit.
- ▶ $\mathcal{L}$ este **numărabil** dacă $\|\mathcal{L}\| = |\mathbb{N}| = \aleph_0$.
- ▶ $\mathcal{L}$ este **cel mult numărabil** dacă $\mathcal{L}$ este finit sau numărabil.

Propoziția 1.62

$$|Form_{\mathcal{L}}| = \begin{cases} \aleph_0 & \text{dacă } \mathcal{L} \text{ este finit} \\ \|\mathcal{L}\| & \text{altfel.} \end{cases}$$

Definiția 1.63

O mulțime de enunțuri Γ se numește **completă** dacă pentru orice enunț ψ ,

$$\Gamma \models \psi \text{ sau } \Gamma \models \neg\psi.$$

Observație: O $\mathcal{L}$ -teorie T este completă $\iff$ pentru orice enunț φ , avem că $\varphi \in T$ sau $\neg\varphi \in T$.

Testul lui Vaught 1.64

Fie $\mathcal{L}$ un limbaj cel mult numărabil și T o $\mathcal{L}$ -teorie satisfiabilă. Presupunem că

- (i) T nu are modele finite;
- (ii) orice două modele numărabile ale lui T sunt izomorfe.

Atunci T este completă.

Teorii complete

Definiția 1.65

Pentru orice $\mathcal{L}$ -structură $\mathcal{A}$, **teoria** lui $\mathcal{A}$ este:

$$Th(\mathcal{A}) := \{\varphi \mid \varphi \text{ este enunț și } \mathcal{A} \models \varphi\}.$$

Propoziția 1.66

Pentru orice $\mathcal{L}$ -structură $\mathcal{A}$, $Th(\mathcal{A})$ este o teorie completă satisfiabilă

Dem.: Exercițiu ușor.

Propoziția 1.67

Pentru orice $\mathcal{L}$ -structuri $\mathcal{A}$ și $\mathcal{B}$, $\mathcal{A} \equiv \mathcal{B} \iff Th(\mathcal{A}) = Th(\mathcal{B})$.

Dem.: Exercițiu ușor.

Propoziția 1.68

Fie T o teorie satisfiabilă. Următoarele afirmații sunt echivalente:

- (i) T este completă.
- (ii) Pentru orice model $\mathcal{A}$ al lui T , $Th(\mathcal{A}) = T$.
- (iii) Orice două modele ale lui T sunt elementar echivalente.

Dem.: (i) $\Rightarrow$ (ii) Fie $\mathcal{A}$ model al lui T .

" $\supseteq$ " Evident.

" $\subseteq$ " Pentru orice enunț $\varphi \in Th(\mathcal{A})$, dacă $\varphi \notin T$, atunci $\neg\varphi \in T$ (deoarece T este completă), deci $\mathcal{A} \models \neg\varphi$, ceea ce contrazice faptul că $\mathcal{A} \models \varphi$.

(ii) $\Rightarrow$ (iii) Fie $\mathcal{A}, \mathcal{B}$ modele ale lui T . Atunci $T = Th(\mathcal{A}) = Th(\mathcal{B})$. Aplicăm Propoziția 1.67 pentru a obține că $\mathcal{A} \equiv \mathcal{B}$.

(iii) $\Rightarrow$ (i) Fie φ un enunț. Presupunem că $T \not\models \varphi$. Atunci există un model $\mathcal{A}$ al lui T a.î. $\mathcal{A} \not\models \varphi$, deci $\mathcal{A} \models \neg\varphi$. Aplicând (iii), obținem că $\mathcal{B} \models \neg\varphi$ pentru orice model $\mathcal{B}$ al lui T . Așadar, $T \models \neg\varphi$. □

$\mathcal{K}$ este o clasă nevidă de $\mathcal{L}$ -structuri

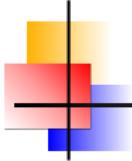
Definiția 1.69

Teoria lui $\mathcal{K}$ este mulțimea $Th(\mathcal{K}) := \bigcap_{\mathcal{A} \in \mathcal{K}} Th(\mathcal{A})$.

Propoziția 1.70

- (i) Fiecare $\mathcal{A} \in \mathcal{K}$ este model al lui $Th(\mathcal{K})$.
- (ii) Dacă $\mathcal{K}$ are cel puțin două elemente $\mathcal{A}$ și $\mathcal{B}$ care nu sunt elementar echivalente, atunci $Th(\mathcal{K})$ nu este o teorie completă.

Dem.: Exercițiu.

Exemple - Limbajul egalității $\mathcal{L}_=$

Propoziția 1.71

Pentru orice $n \geq 1$ și orice mulțime finită A cu n elemente,

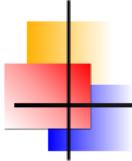
$$Th(\exists^{=n}) = Th(\mathcal{A}), \quad \text{unde } \mathcal{A} = (A).$$

În particular, $Th(\exists^{=n})$ este o teorie completă.

Dem.: " $\subseteq$ " Deoarece $\mathcal{A} \models \exists^{=n}$, avem că $\mathcal{A} \models Th(\exists^{=n})$. Prin urmare, $Th(\exists^{=n}) \subseteq Th(\mathcal{A})$.

" $\supseteq$ " Fie $\varphi \in Th(\mathcal{A})$, i.e. $\mathcal{A} \models \varphi$. Vrem să arătăm că $\varphi \in Th(\exists^{=n})$, i.e. $\exists^{=n} \models \varphi$. Fie $\mathcal{B} = (B)$ a.î. $\mathcal{B} \models \exists^{=n}$. Atunci $\mathcal{A} \simeq \mathcal{B}$, conform Propoziției 1.59. Rezultă că $\mathcal{A} \equiv \mathcal{B}$, prin urmare $\mathcal{B} \models \varphi$.

Exemple - Limbajul egalității $\mathcal{L}_=$

Propoziția 1.72

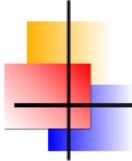
$Th(\{\exists^{\geq n} \mid n \geq 1\})$ este completă.

Dem.: Fie $T := Th(\{\exists^{\geq n} \mid n \geq 1\})$. Conform Propoziției 1.46, $\mathcal{A} = (A)$ este model a lui $T \iff A$ este mulțime infinită.

Prin urmare, T este satisfiabilă și nu are modele finite.

În plus, dacă $\mathcal{A} = (A), \mathcal{B} = (B)$ sunt două modele numărabile ale lui T , atunci $|A| = |B| = \aleph_0$, deci $\mathcal{A} \simeq \mathcal{B}$.

Putem aplica Testul lui Vaught pentru a concura că T este completă. □

Exemple - Limbajul egalității $\mathcal{L}_=$

Corolarul 1.73

Pentru orice mulțime infinită A ,

$$Th(\{\exists^{\geq n} \mid n \geq 1\}) = Th(\mathcal{A}), \quad \text{unde } \mathcal{A} = (A).$$

Dem.: Deoarece $Th(\{\exists^{\geq n} \mid n \geq 1\})$ este completă, putem aplica Propoziția 1.68.(ii). □

Corolarul 1.74

Pentru orice mulțimi infinite A și B , $\mathcal{L}_=$ -structurile $\mathcal{A} = (A)$, $\mathcal{B} = (B)$ sunt elementar echivalente.

Dem.: Aplicăm Propoziția 1.68.(iii). □

Fie x o variabilă a lui $\mathcal{L}$ și u termen al lui $\mathcal{L}$.

Definiția 1.75

Pentru orice termen t al lui $\mathcal{L}$, definim

$t_x(u) :=$ expresia obținută din t prin înlocuirea tuturor aparițiilor lui x cu u .

Propoziția 1.76

Pentru orice termen t al lui $\mathcal{L}$, $t_x(u)$ este termen al lui $\mathcal{L}$.

Dem.: Demonstrăm prin inducție după termenul t .

- ▶ $t = y \in V$. Atunci $y_x(u) = \begin{cases} y & \text{dacă } y \neq x \\ u & \text{dacă } y = x. \end{cases}$
- ▶ $t = c \in \mathcal{C}$. Atunci $c_x(u) = c$.
- ▶ $t = ft_1 \dots t_m$ și, conform ipotezei de inducție,
 $(t_1)_x(u), \dots, (t_m)_x(u)$ sunt termeni. Atunci
 $(ft_1 \dots t_m)_x(u) = f(t_1)_x(u) \dots (t_m)_x(u)$ este termen.

- ▶ Vrem să definim analog $\varphi_x(u)$ ca fiind expresia obținută din φ prin înlocuirea tuturor aparițiilor **libere** ale lui x cu u .
- ▶ De asemenea, vrem ca următoarele proprietăți naturale ale substituției să fie adevărate:

$$\models \forall x\varphi \rightarrow \varphi_x(u) \quad \text{și} \quad \models \varphi_x(u) \rightarrow \exists x\varphi.$$

Apar însă probleme.

Fie $\varphi := \exists y \neg(x = y)$ și $u := y$. Atunci $\varphi_x(u) = \exists y \neg(y = y)$. Avem

- ▶ Pentru orice $\mathcal{L}$ -structură $\mathcal{A}$ cu $|A| \geq 2$ și pentru orice $a \in A$, $\mathcal{A} \models \varphi[a]$. Deci $\forall x\varphi$ este satisfiabilă.
- ▶ $\varphi_x(u)$ nu este satisfiabilă.

Fie x o variabilă, u un termen și φ o formulă.

Definiția 1.77

Spunem că x este **liberă pentru u** în φ sau că u este **substituibil pentru x** în φ dacă pentru orice variabilă y care apare în u , nici o subformulă a lui φ de forma $\forall y \psi$ nu conține apariții libere ale lui x .

Observație

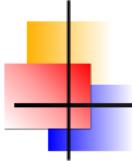
x este liberă pentru u în φ în oricare din următoarele situații:

- ▶ u nu conține variabile;
- ▶ φ nu conține variabile care apar în u ;
- ▶ nici o variabilă din u nu apare legată în φ ;
- ▶ x nu apare în φ ;
- ▶ φ nu conține apariții libere ale lui x .

Definiție alternativă

Noțiunea "x este liberă pentru u în φ " poate fi definită și prin inducție după formula φ astfel:

- ▶ dacă φ este formulă atomică, atunci x este liberă pentru u în φ ;
- ▶ dacă $\varphi = \neg\psi$, atunci x este liberă pentru u în φ dacă x este liberă pentru u în ψ ;
- ▶ dacă $\varphi = \psi \rightarrow \chi$, atunci x este liberă pentru u în φ dacă x este liberă pentru u atât în ψ cât și în χ ;
- ▶ dacă $\varphi = \forall y\psi$, atunci x este liberă pentru u în φ dacă
  - ▶ x nu apare liberă în φ , sau
  - ▶ y nu apare în u și x este liberă pentru u în ψ .

Substituția

Fie x o variabilă, u termen și φ o formulă a.î. x este liberă pentru u în φ .

Definiția 1.78

$\varphi_x(u)$:= expresia obținută din φ prin înlocuirea tuturor aparițiilor **libere** ale lui x cu u .

Spunem că $\varphi_x(u)$ este o **substituție liberă**.

Propoziția 1.79

$\varphi_x(u)$ este formulă a lui $\mathcal{L}$.

Dem.: Exercițiu.

Noțiunea de substituție liberă evită problemele menționate anterior și se comportă cum am aștepta.

Fie $\mathcal{A}$ o $\mathcal{L}$ -structură și $e : V \rightarrow A$.

Lema 1.80

Fie x o variabilă, u un termen și $a = u^{\mathcal{A}}(e)$.

- (i) Pentru orice termen t , $(t_x(u))^{\mathcal{A}}(e) = t^{\mathcal{A}}(e_{x \leftarrow a})$.
- (ii) Pentru orice formulă φ , dacă x este liberă pentru u în φ , atunci

$$\mathcal{A} \models \varphi_x(u)[e] \iff \mathcal{A} \models \varphi[e_{x \leftarrow a}].$$

Ideea lemei este următoarea: să schimba evaluarea e pentru a atribui variabilei x valoarea $a \in A$ este același lucru cu să înlocui x cu un termen u a cărui interpretare sub e este a .

Propoziția 1.81

Pentru orice termeni u_1 și u_2 și orice variabilă x ,

(i) pentru orice termen t ,

$$\models u_1 = u_2 \rightarrow t_x(u_1) = t_x(u_2).$$

(ii) pentru orice formulă φ a.î. x este liberă pentru u_1 și u_2 în φ ,

$$\models u_1 = u_2 \rightarrow (\varphi_x(u_1) \leftrightarrow \varphi_x(u_2)).$$

Dem.: Fie $\mathcal{A}$ o $\mathcal{L}$ -structură și $e : V \rightarrow A$. Presupunem că $\mathcal{A} \models (u_1 = u_2)[e]$, adică $u_1^{\mathcal{A}}(e) = u_2^{\mathcal{A}}(e) := a \in A$.

(i) Conform Lemei 1.80.(i),

$$(t_x(u_1))^{\mathcal{A}}(e) = t^{\mathcal{A}}(e_{x \leftarrow a}) = (t_x(u_2))^{\mathcal{A}}(e),$$

deci $\mathcal{A} \models (t_x(u_1) = t_x(u_2))[e]$.

(ii) Aplicând Lema 1.80.(ii), obținem

$$\mathcal{A} \models \varphi_x(u_1)[e] \iff \mathcal{A} \models \varphi[e_{x \leftarrow a}] \iff \mathcal{A} \models \varphi_x(u_2)[e].$$

Deci, $\mathcal{A} \models (\varphi_x(u_1) \leftrightarrow \varphi_x(u_2))[e]$. □

Propoziția 1.82

Fie φ o formulă și x o variabilă.

(i) Pentru orice termen u substituibil pentru x în φ ,

$$\models \forall x\varphi \rightarrow \varphi_x(u), \quad \models \varphi_x(u) \rightarrow \exists x\varphi.$$

(ii) $\models \forall x\varphi \rightarrow \varphi$, $\models \varphi \rightarrow \exists x\varphi$.

(iii) Pentru orice simbol de constantă c ,

$$\models \forall x\varphi \rightarrow \varphi_x(c), \quad \models \varphi_x(c) \rightarrow \exists x\varphi.$$

Dem.:

(i) Fie $\mathcal{A}$ și $e : V \rightarrow A$. Atunci

$$\mathcal{A} \models \forall x\varphi[e] \iff \text{pentru orice } a \in A, \mathcal{A} \models \varphi[e_{x \leftarrow a}]$$

$$\implies \text{pentru } a = u^{\mathcal{A}}(e), \mathcal{A} \models \varphi[e_{x \leftarrow a}]$$

$$\iff \mathcal{A} \models \varphi_x(u)[e] \text{ conform Lemei 1.80.(ii).}$$

A doua aserțiune rezultă din prima aplicată la $\neg\varphi$.

Substituția

Propoziția 1.83

Fie φ o formulă și x o variabilă.

(i) Pentru orice termen u substituibil pentru x în φ ,

$$\models \forall x\varphi \rightarrow \varphi_x(u), \quad \models \varphi_x(u) \rightarrow \exists x\varphi.$$

(ii) $\models \forall x\varphi \rightarrow \varphi, \quad \models \varphi \rightarrow \exists x\varphi.$

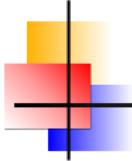
(iii) Pentru orice simbol de constantă c ,

$$\models \forall x\varphi \rightarrow \varphi_x(c), \quad \models \varphi_x(c) \rightarrow \exists x\varphi.$$

Dem.: (continuare)

(ii) Aplicăm (i) cu $u := x$.

(iii) Aplicăm (i) cu $u := c$. □

Substituția

În general, dacă x și y sunt variabile, φ și $\varphi_x(y)$ nu sunt logic echivalente: fie $\mathcal{L}_{ar}$, $\mathcal{N}$ și $e : V \rightarrow \mathbb{N}$ a.î.
 $e(x) = 3, e(y) = 5, e(z) = 4$. Atunci

$$\mathcal{N} \models (x \dot{<} z)[e], \text{ dar } \mathcal{N} \not\models (x \dot{<} z)_x(y)[e].$$

Totuși, variabilele legate pot fi substituite, cu condiția să se evite conflicte.

Propoziția 1.84

Pentru orice formulă φ , variabile distincte x și y a.î. $y \notin FV(\varphi)$ și y este substituibil pentru x în φ ,

$$\exists x\varphi \vdash \exists y\varphi_x(y) \text{ și } \forall x\varphi \vdash \forall y\varphi_x(y).$$

Dem.: Fie $\mathcal{A}$ și $e : V \rightarrow A$. Atunci

$$\begin{aligned} \mathcal{A} \models \exists y\varphi_x(y)[e] &\iff \text{există } a \in A \text{ a.î. } \mathcal{A} \models \varphi_x(y)[e_{y \leftarrow a}] \\ &\iff \text{există } a \in A \text{ a.î. } \mathcal{A} \models \varphi[e_{y \leftarrow a, x \leftarrow a}] \\ &\quad \text{conform Lemei 1.80.(ii), deoarece} \\ &\quad y^{\mathcal{A}}(e_{y \leftarrow a}) = e_{y \leftarrow a}(y) = a \\ &\iff \text{există } a \in A \text{ a.î. } \mathcal{A} \models \varphi[e_{x \leftarrow a}] \\ &\quad \text{deoarece } y \notin FV(\varphi) \\ &\iff \mathcal{A} \models \exists x\varphi[e]. \end{aligned}$$

Analog pentru a doua aserțiune.

Folosim Propoziția 1.84 astfel: dacă $\varphi_x(u)$ nu este substituție liberă (i.e. x nu este liberă pentru u în φ), atunci înlocuim φ cu o formulă φ' logic echivalentă a.i. $\varphi'_x(u)$ este substituție liberă.

Definiția 1.85

Pentru orice formulă φ și orice variabile $y_1, \dots, y_k$, **varianta $y_1, \dots, y_k$ -liberă** φ' a lui φ este definită recursiv astfel:

- ▶ dacă φ este formulă atomică, atunci φ' este φ ;
- ▶ dacă $\varphi = \neg\psi$, atunci φ' este $\neg\psi'$;
- ▶ dacă $\varphi = \psi \rightarrow \chi$, atunci φ' este $\psi' \rightarrow \chi'$;
- ▶ dacă $\varphi = \forall z\psi$, atunci

$$\varphi' \text{ este } \begin{cases} \forall w\psi'_z(w) & \text{dacă } z \in \{y_1, \dots, y_k\} \\ \forall z\psi' & \text{altfel;} \end{cases}$$

unde w este prima variabilă din sirul $v_0, v_1, \dots$, care nu apare în ψ' și nu este printre $y_1, \dots, y_k$.

Definiția 1.86

φ' este **variantă** a lui φ dacă este varianta $y_1, \dots, y_k$ -liberă a lui φ pentru anumite variabile $y_1, \dots, y_k$.

Propoziția 1.87

- (i) Pentru orice formulă φ , dacă φ' este o variantă a lui φ , atunci $\varphi \vdash \varphi'$;
- (ii) Pentru orice formulă φ și orice termen t , dacă variabilele lui t se află printre $y_1, \dots, y_k$ și φ' este varianta $y_1, \dots, y_k$ -liberă a lui φ , atunci $\varphi'_x(t)$ este o substituție liberă.

Dem.: Exercițiu.

Definiția 1.88

O formulă care nu conține cuantificatori se numește **liberă de cuantificatori** ("quantifier-free").

Definiția 1.89

O formulă φ este în **formă normală prenex** dacă

$$\varphi = Q_1 x_1 Q_2 x_2 \dots Q_n x_n \psi,$$

unde $n \in \mathbb{N}$, $Q_1, \dots, Q_n \in \{\forall, \exists\}$, $x_1, \dots, x_n$ sunt variabile și ψ este formulă liberă de cuantificatori. Formula ψ se numește **matricea** lui φ și $Q_1 x_1 Q_2 x_2 \dots Q_n x_n$ este **prefixul** lui φ .

Exemple de formule în formă normală prenex:

- ▶ Formulele **universale**: $\varphi = \forall x_1 \forall x_2 \dots \forall x_n \psi$, unde ψ este liberă de cuantificatori
- ▶ Formulele **existențiale**: $\varphi = \exists x_1 \exists x_2 \dots \exists x_n \psi$, unde ψ este liberă de cuantificatori

Forma normală prenex

Fie φ o formulă și $t_1, \dots, t_n$ termeni care nu conțin variabile din φ .

Notăm cu $\varphi_{x_1, \dots, x_n}(t_1, \dots, t_n)$ formula obținută din φ substituind toate aparițiile libere ale lui $x_1, \dots, x_n$ cu $t_1, \dots, t_n$ respectiv.

Notății: $\forall^c = \exists$, $\exists^c = \forall$.

Teorema de formă normală prenex 1.90

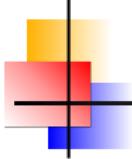
Pentru orice formulă φ există o formulă φ^* în formă normală prenex a.î. $\varphi \vdash \varphi^*$ și $FV(\varphi) = FV(\varphi^*)$.

Dem.: Aplicăm inducția pe formule. Avem următoarele cazuri:

- φ este formulă atomică. Atunci $\varphi^* := \varphi$.
- $\varphi = \neg\psi$ și, conform ipotezei de inducție, există o formulă $\psi^* = Q_1 x_1 \dots Q_n x_n \psi_0$ în formă normală prenex a.î. $\psi \vdash \psi^*$ și $FV(\psi) = FV(\psi^*)$. Definim

$$\varphi^* := Q_1^c x_1 \dots Q_n^c x_n \neg\psi_0.$$

Atunci φ^* este în formă normală prenex, $\varphi^* \vdash \neg\psi^* \vdash \neg\psi = \varphi$ și $FV(\varphi^*) = FV(\psi^*) = FV(\psi) = FV(\varphi)$.

Forma normală prenex

Teorema de formă normală prenex 1.90

Pentru orice formulă φ există o formulă φ^* în formă normală prenex a.î. $\varphi \vdash \varphi^*$ și $FV(\varphi) = FV(\varphi^*)$.

Dem.: (continuare) • $\varphi = \psi \rightarrow \chi$ și, conform ipotezei de inducție, există formulele în formă normală prenex

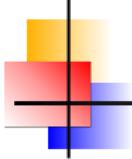
$$\psi^* = Q_1 x_1 \dots Q_n x_n \psi_0, \quad \chi^* = S_1 z_1 \dots S_m z_m \chi_0$$

a.î. $\psi \vdash \psi^*$, $FV(\psi) = FV(\psi^*)$, $\chi \vdash \chi^*$ și $FV(\chi) = FV(\chi^*)$.

Notăm cu V_0 mulțimea tuturor variabilelor care apar în ψ^* sau χ^* .
Fie $\tilde{\psi}^*$ (resp. $\tilde{\chi}^*$) varianta V_0 -liberă a lui ψ^* (resp. χ^*). Atunci

$$\tilde{\psi}^* = Q_1 y_1 \dots Q_n y_n \tilde{\psi}_0, \quad \tilde{\chi}^* = S_1 w_1 \dots S_m w_m \tilde{\chi}_0,$$

unde $y_1, \dots, y_n, w_1, \dots, w_m$ sunt variabile care nu apar în V_0 ,
 $\tilde{\psi}_0 = \psi_{0x_1, \dots, x_n}(y_1, \dots, y_n)$ și $\tilde{\chi}_0 = \chi_{0z_1, \dots, z_m}(w_1, \dots, w_m)$.

Forma normală prenex

Teorema de formă normală prenex 1.90

Pentru orice formulă φ există o formulă φ^* în formă normală prenex a.î. $\varphi \vdash \varphi^*$ și $FV(\varphi) = FV(\varphi^*)$.

Dem.: (continuare) Conform Propoziției 1.87, $\tilde{\psi}^* \vdash \psi^*$ și $\tilde{\chi}^* \vdash \chi^*$. De asemenea, $FV(\tilde{\psi}^*) = FV(\psi^*)$ și $FV(\tilde{\chi}^*) = FV(\chi^*)$. Definim

$$\varphi^* := Q_1^c y_1 \dots Q_n^c y_n S_1 w_1 \dots S_m w_m (\tilde{\psi}_0 \rightarrow \tilde{\chi}_0).$$

Atunci φ^* este în formă normală prenex, $FV(\varphi^*) = FV(\varphi)$ și

$$\begin{aligned}\varphi^* &\vdash \tilde{\psi}^* \rightarrow \tilde{\chi}^* \\ &\vdash \psi^* \rightarrow \chi^* \\ &\vdash \psi \rightarrow \chi = \varphi.\end{aligned}$$

- $\varphi = \forall x \psi$ și, conform ipotezei de inducție, există o formulă ψ^* în formă normală prenex a.î. $\psi \vdash \psi^*$ și $FV(\psi) = FV(\psi^*)$.

Definim $\varphi^* := \forall x \psi^*$.

Definiția 1.91

Fie $\mathcal{L} = (\mathcal{R}_{\mathcal{L}}, \mathcal{F}_{\mathcal{L}}, \mathcal{C}_{\mathcal{L}}; \text{ari}_{\mathcal{L}})$ și $\mathcal{L}^+ = (\mathcal{R}_{\mathcal{L}^+}, \mathcal{F}_{\mathcal{L}^+}, \mathcal{C}_{\mathcal{L}^+}; \text{ari}_{\mathcal{L}^+})$ două limbaje. Spunem că $\mathcal{L}^+$ este **extensie** a lui $\mathcal{L}$ sau că $\mathcal{L}$ este **sublimbaj** al lui $\mathcal{L}^+$ dacă

$$\mathcal{R}_{\mathcal{L}} \subseteq \mathcal{R}_{\mathcal{L}^+}; \quad \mathcal{F}_{\mathcal{L}} \subseteq \mathcal{F}_{\mathcal{L}^+}; \quad \mathcal{C}_{\mathcal{L}} \subseteq \mathcal{C}_{\mathcal{L}^+}$$

și $\text{ari}_{\mathcal{L}}$ este restricția lui $\text{ari}_{\mathcal{L}^+}$ la simbolurile nelogice ale lui $\mathcal{L}$.

Notăție: $\mathcal{L} \subseteq \mathcal{L}^+$

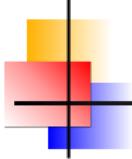
Definiția 1.92

Spunem că $\mathcal{L}^+$ este o **extensie prin constante** a lui $\mathcal{L}$ dacă

$$\mathcal{R}_{\mathcal{L}} = \mathcal{R}_{\mathcal{L}^+}; \quad \mathcal{F}_{\mathcal{L}} = \mathcal{F}_{\mathcal{L}^+}; \quad \mathcal{C}_{\mathcal{L}} \subseteq \mathcal{C}_{\mathcal{L}^+}.$$

Exemple

- $\mathcal{L}_- \subseteq \mathcal{L}$ pentru orice limbaj $\mathcal{L}$
- $\mathcal{L}_{\dot{\cdot}} = (\dot{<}) \subseteq (\dot{<} ; \dot{+}, \dot{\times}, \dot{S}) \subseteq \mathcal{L}_{ar} = (\dot{<} , \dot{+}, \dot{\times}, \dot{S}, \dot{0})$

Schimbarea limbajelor

Dacă $\mathcal{L} \subseteq \mathcal{L}^+$, atunci orice termen (formulă) din $\mathcal{L}$ este termen (formulă) în $\mathcal{L}^+$.

Definiția 1.93

Fie $\mathcal{L} \subseteq \mathcal{L}^+$, $\mathcal{A}$ o $\mathcal{L}$ -structură și $\mathcal{A}^+$ o $\mathcal{L}^+$ -structură.

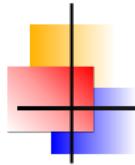
Spunem că $\mathcal{A}$ este $\mathcal{L}$ -redusa lui $\mathcal{A}^+$ sau că $\mathcal{A}^+$ este $\mathcal{L}^+$ -extensia lui $\mathcal{A}$ dacă

- ▶ $|\mathcal{A}| = |\mathcal{A}^+|$;
- ▶ pentru orice $R \in \mathcal{R}_{\mathcal{L}}$, $R^{\mathcal{A}} = R^{\mathcal{A}^+}$;
- ▶ pentru orice $f \in \mathcal{F}_{\mathcal{L}}$, $f^{\mathcal{A}} = f^{\mathcal{A}^+}$;
- ▶ pentru orice $c \in \mathcal{C}_{\mathcal{L}}$, $c^{\mathcal{A}} = c^{\mathcal{A}^+}$.

Notație: $\mathcal{A} = \mathcal{A}^+ \upharpoonright \mathcal{L}$

Exemplu

$(\mathbb{N}, <, +, \cdot, S, 0)$ are redusele $(\mathbb{N}, +, \cdot)$, $(\mathbb{N}, S, 0)$, $(\mathbb{N}, <)$.

Schimbarea limbajelor

Propoziția 1.94

Fie $\mathcal{L} \subseteq \mathcal{L}^+$, $\mathcal{A}$ o $\mathcal{L}$ -structură, $A = |\mathcal{A}|$. Pentru orice $\mathcal{L}^+$ -extensie $\mathcal{A}^+$ a lui $\mathcal{A}$ și pentru orice evaluare $e : V \rightarrow A$,

- (i) $t^{\mathcal{A}}(e) = t^{\mathcal{A}^+}(e)$ pentru orice termen t al lui $\mathcal{L}$;
- (ii) pentru orice formulă φ a lui $\mathcal{L}$, $\mathcal{A} \models \varphi[e] \iff \mathcal{A}^+ \models \varphi[e]$.

Dem.: Exercițiu.

Propoziția 1.95

Pentru orice $\mathcal{L} \subseteq \mathcal{L}^+$ și pentru orice formulă φ a lui $\mathcal{L}$, următoarele afirmații sunt echivalente:

- (i) pentru orice $\mathcal{L}$ -structură $\mathcal{A}$ și orice $e : V \rightarrow |\mathcal{A}|$, $\mathcal{A} \models \varphi[e]$;
- (ii) pentru orice $\mathcal{L}^+$ -structură $\mathcal{A}^+$ și orice $e : V \rightarrow |\mathcal{A}^+|$,
 $\mathcal{A}^+ \models \varphi[e]$.

Dem.: (i) $\Rightarrow$ (ii) Fie $\mathcal{A}^+$ o $\mathcal{L}^+$ -structură și $e : V \rightarrow |\mathcal{A}^+|$.

Considerăm $\mathcal{L}$ -structura $\mathcal{A} := \mathcal{A}^+ \upharpoonright \mathcal{L}$. Atunci $|\mathcal{A}| = |\mathcal{A}^+|$, deci, conform (i), $\mathcal{A} \models \varphi[e]$. Aplicăm acum Propoziția 1.94 pentru a conculde că $\mathcal{A}^+ \models \varphi[e]$.

(ii) $\Rightarrow$ (i) Fie $\mathcal{A}$ o $\mathcal{L}$ -structură și $e : V \rightarrow |\mathcal{A}|$. Considerăm o $\mathcal{L}^+$ -extensie arbitrară $\mathcal{A}^+$ a lui $\mathcal{A}$. Atunci $|\mathcal{A}| = |\mathcal{A}^+|$, deci, conform (ii), $\mathcal{A}^+ \models \varphi[e]$. Aplicăm acum Propoziția 1.94 pentru a conculde că $\mathcal{A} \models \varphi[e]$.

Schimbarea limbajelor

Corolarul 1.96

Pentru orice $\mathcal{L} \subseteq \mathcal{L}^+$ și orice multime de enunțuri Γ a lui $\mathcal{L}$,
 $Th_{\mathcal{L}}(\Gamma) = Sen_{\mathcal{L}} \cap Th_{\mathcal{L}^+}(\Gamma)$.

Dem.: Exercițiu ușor.

Corolarul 1.97

Pentru orice $\mathcal{L}^- \subseteq \mathcal{L}$ și orice $\mathcal{L}$ -structuri $\mathcal{A}, \mathcal{B}$,

- (i) $\mathcal{A} \simeq \mathcal{B} \implies \mathcal{A} \restriction \mathcal{L}^- \simeq \mathcal{B} \restriction \mathcal{L}^-$.
- (ii) $\mathcal{A} \equiv \mathcal{B} \implies \mathcal{A} \restriction \mathcal{L}^- \equiv \mathcal{B} \restriction \mathcal{L}^-$.

Dem.: Exercițiu ușor.

Definiția 1.98

Fie $\mathcal{L}$ un limbaj, $\mathcal{A}$ o $\mathcal{L}$ -structură și $X \subseteq A$.

- (i) $\mathcal{L}^X$ este extensia lui $\mathcal{L}$ obținută adăugând, pentru orice $a \in X$, un nou simbol de constantă $\dot{a}$.
Spunem că $\dot{a}$ este un **nume** pentru a .
- (ii) $\mathcal{A}_X$ este $\mathcal{L}^X$ -extensia lui $\mathcal{A}$ obținută definind pentru orice $a \in X$, $\dot{a}^{\mathcal{A}_X} = a$.

Observația 1.99

Pentru orice formulă φ a lui $\mathcal{L}$ cu $FV(\varphi) = \{x_1, \dots, x_n\}$ și pentru orice $a_1, \dots, a_n \in A$, fie $\varphi(\dot{a}_1, \dots, \dot{a}_n)$ enunțul din $\mathcal{L}^A$ obținut din φ prin înlocuirea lui x_i cu $\dot{a}_i$, $i = 1, \dots, n$. Atunci

$$\mathcal{A} \models \varphi[a_1, \dots, a_n] \iff \mathcal{A}_A \models \varphi(\dot{a}_1, \dots, \dot{a}_n).$$

Dem.: Exercițiu ușor.

Lema constantelor

Lema constantelor 1.100

Fie $\mathcal{L}$ un limbaj, $\Gamma \cup \{\varphi\} \subseteq Form_{\mathcal{L}}$ și c un simbol de constantă din $\mathcal{L}$ care nu apare în $\Gamma \cup \{\varphi\}$. Atunci

$$\Gamma \models \varphi_x(c) \iff \Gamma \models \forall x\varphi.$$

Dem.: " $\Leftarrow$ " este imediată, deoarece $\models \forall x\varphi \rightarrow \varphi_x(c)$.

" $\Rightarrow$ " Fie $(\mathcal{A}, e)$ un model al lui Γ , i.e. $\mathcal{A}$ o $\mathcal{L}$ -structură și $e : V \rightarrow A$ a.î. $\mathcal{A} \models \gamma[e]$ pentru orice $\gamma \in \Gamma$.

Vrem să demonstrăm că $(\mathcal{A}, e)$ este model al lui $\forall x\varphi$, i.e. pentru orice $a \in A$, $\mathcal{A} \models \varphi[e_{x \leftarrow a}]$.

Fie $a \in A$ arbitrar. Fie $\mathcal{L}^-$ sublimbajul lui $\mathcal{L}$ obținut prin eliminarea simbolului c , $\mathcal{A}^- := \mathcal{A} \upharpoonright \mathcal{L}^-$ și fie $\mathcal{A}_a$ $\mathcal{L}$ -extensia lui $\mathcal{A}^-$ în care c este interpretat cu a (i.e. $c^{\mathcal{A}_a} = a$).

Deoarece $\Gamma \cup \{\varphi\} \subseteq Form_{\mathcal{L}^-}$, rezultă din Propoziția 1.94 că pentru orice $\gamma \in \Gamma$,

$$\mathcal{A} \models \gamma[e] \iff \mathcal{A}^- \models \gamma[e] \iff \mathcal{A}_a \models \gamma[e].$$

Lema constantelor

Lema constantelor 1.100

Fie $\mathcal{L}$ un limbaj, $\Gamma \cup \{\varphi\} \subseteq Form_{\mathcal{L}}$ și c un simbol de constantă din $\mathcal{L}$ care nu apare în $\Gamma \cup \{\varphi\}$. Atunci

$$\Gamma \models \varphi_x(c) \iff \Gamma \models \forall x \varphi.$$

Dem.: (continuare)

Așadar $(\mathcal{A}_a, e)$ este model al lui Γ și deoarece $\Gamma \models \varphi_x(c)$, avem că

$$\mathcal{A}_a \models \varphi_x(c)[e].$$

Deoarece $c^{\mathcal{A}_a} = a$, putem aplica Lema 1.80.(ii) pentru a obține că

$$\mathcal{A}_a \models \varphi[e_{x \leftarrow a}].$$

Aplicând din nou Propoziția 1.94, rezultă

$$\mathcal{A}_a \models \varphi[e_{x \leftarrow a}] \iff \mathcal{A}^- \models \varphi[e_{x \leftarrow a}] \iff \mathcal{A} \models \varphi[e_{x \leftarrow a}].$$

Am demonstrat astfel că pentru orice $a \in A$, $\mathcal{A} \models \varphi[e_{x \leftarrow a}]$, deci că $(\mathcal{A}, e)$ este model al lui $\forall x \varphi$.

Propoziția 1.101

Fie $\mathcal{L}$ un limbaj finit. Pentru orice $\mathcal{L}$ -structură finită $\mathcal{A}$, există un enunț $\theta^{\mathcal{A}}$ care caracterizează $\mathcal{A}$ până la izomorfism, i.e.: pentru orice $\mathcal{L}$ -structură $\mathcal{B}$,

$$\mathcal{A} \simeq \mathcal{B} \iff \mathcal{B} \models \theta^{\mathcal{A}}.$$

Dem.: (Nu se cere la examen) Fie $\mathcal{A}$ o $\mathcal{L}$ -structură finită cu n elemente $a_1, \dots, a_n$. Considerăm enunțul

$$\theta^{\mathcal{A}} := \exists x_1 \exists x_2 \dots \exists x_n \left(\bigwedge_{1 \leq i < j \leq n} \neg(x_i = x_j) \wedge \forall y \left(\bigvee_{1 \leq i \leq n} y = x_i \right) \wedge \bigwedge_{s \in \mathcal{L}} \varphi_s \right),$$

unde formula $\varphi_s(x_1, \dots, x_n)$, care descrie interpretarea simbolului s în $\mathcal{A}$, se definește astfel:

Elementar echiv. $\Rightarrow$ izomorfism - structuri finite, $\mathcal{L}$ finit

(i) dacă s este un simbol de constantă c și $c^A = a_i$, atunci

$$\varphi_s := x_i = c.$$

(ii) dacă s este un simbol de relație R de aritate m , atunci

$$\varphi_s := \bigwedge_{(a_{i_1}, \dots, a_{i_m}) \in R^A} Rx_{i_1} \dots x_{i_m} \wedge \bigwedge_{(a_{i_1}, \dots, a_{i_m}) \notin R^A} \neg Rx_{i_1} \dots x_{i_m}.$$

(iii) dacă s este un simbol de operație f de aritate m , atunci

$$\varphi_s := \bigwedge_{f^A(a_{i_1}, \dots, a_{i_m}) = a_j} fx_{i_1} \dots x_{i_m} = x_j.$$

Fie $\mathcal{B}$ o $\mathcal{L}$ -structură. Atunci $\mathcal{B}$ satisfacă $\theta^A \iff$ există $b_1, \dots, b_n \in \mathcal{B}$ a.î.

(i) pentru orice $1 \leq i < j \leq n$, $b_i \neq b_j$ și pentru orice $b \in \mathcal{B}$, $b \in \{b_1, \dots, b_n\}$. Prin urmare, $B = \{b_1, \dots, b_n\}$.

(ii) pentru orice $s \in \mathcal{L}$, $\mathcal{B} \models \varphi_s[b_1, \dots, b_n]$
 $\iff \mathcal{B} = \{b_1, \dots, b_n\}$ și funcția $h : A \rightarrow B$, $h(a_i) = b_i$ este izomorfism de la $\mathcal{A}$ la $\mathcal{B}$.

Elementar echiv. $\Rightarrow$ izomorfism - structuri finite, $\mathcal{L}$ finit

Propoziția 1.102

Fie $\mathcal{L}$ un limbaj finit. Pentru orice $\mathcal{L}$ -structuri finite $\mathcal{A}, \mathcal{B}$, $\mathcal{A} \simeq \mathcal{B} \iff \mathcal{A} \equiv \mathcal{B}$.

Dem.: Exercițiu ușor.

Teorema 1.103

Pentru orice limbaj $\mathcal{L}$, orice $\mathcal{L}$ -structură finită $\mathcal{A}$ și orice $\mathcal{L}$ -structură $\mathcal{B}$,

$$\mathcal{A} \equiv \mathcal{B} \iff \mathcal{A} \simeq \mathcal{B}.$$

Dem.: " $\Leftarrow$ " evidentă, conform Propoziției 1.58.

" $\Rightarrow$ " Presupunem prin reducere la absurd că $\mathcal{A} \not\cong \mathcal{B}$. Fie $A = |\mathcal{A}|$, $B = |\mathcal{B}|$ și $n = |A|$. Atunci $\mathcal{A} \vDash \exists^{=n}$, deci $\mathcal{B} \vDash \exists^{=n}$, deoarece $\exists^{=n}$ este enunț și $\mathcal{A} \equiv \mathcal{B}$. Deci, $\mathcal{B}$ este finită, cu n elemente.

Rezultă că numărul funcțiilor bijective $f : A \rightarrow B$ este finit.

Conform presupunerii, nicio bijecție $f : A \rightarrow B$ nu este izomorfism, deci nu e homorfism. Așadar, pentru orice f , există un simbol S_f al lui $\mathcal{L}$ a.î. f nu transportă interpretarea lui S_f de la $\mathcal{A}$ la $\mathcal{B}$.

Fie $\mathcal{L}^-$ sublimbajul finit al lui $\mathcal{L}$ ale cărui simboluri ne-logice sunt exact aceste simboluri S_f . Notăm $\mathcal{A}^- = \mathcal{A} \upharpoonright \mathcal{L}^-$, $\mathcal{B}^- = \mathcal{B} \upharpoonright \mathcal{L}^-$. E clar că $\mathcal{A}^- \not\cong \mathcal{B}^-$, deci că $\mathcal{A}^- \not\cong \mathcal{B}^-$ (conform Propoziției 1.102) și că $\mathcal{A} \not\cong \mathcal{B}$ (conform Corolarului 1.97.(ii)). Contradicție. □

Fie $\mathcal{L} = (\mathcal{R}, \mathcal{F}, \mathcal{C})$ un limbaj de ordinul întâi, $\mathcal{A}, \mathcal{B}$ două $\mathcal{L}$ -structuri, $A = |\mathcal{A}|, B = |\mathcal{B}|$.

Definiția 1.104

Un homomorfism $h : \mathcal{A} \rightarrow \mathcal{B}$ se numește **scufundare** dacă h este injectiv.

Notație: $h : \mathcal{A} \hookrightarrow_0 \mathcal{B}$.

Propoziția 1.105

O funcție $h : A \rightarrow B$ este scufundare $\iff h : \mathcal{A} \rightarrow \mathcal{B}$ respectă toate formulele libere de cuantificatori.

Dem.: Exercițiu.

Fie $\mathcal{A}$, $\mathcal{B}$ două $\mathcal{L}$ -structuri a.î. $A \subseteq B$ și $\iota_{A,B} : A \rightarrow B$, $\iota(a) = a$ injecția canonică.

Definiția 1.106

Spunem că $\mathcal{A}$ este **substructură** a lui $\mathcal{B}$ sau că $\mathcal{B}$ este **extensie** a lui $\mathcal{A}$ dacă $\iota_{A,B}$ este scufundare.

Notație: $\mathcal{A} \subseteq \mathcal{B}$.

Prin urmare, $\mathcal{A} \subseteq \mathcal{B} \iff$

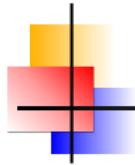
(i) pentru orice $m \geq 1$, $R \in \mathcal{R}_m$ și orice elemente $a_1, \dots, a_m \in A$,

$$R^{\mathcal{A}}(a_1, \dots, a_m) \iff R^{\mathcal{B}}(a_1, \dots, a_m)$$

(ii) pentru orice $m \geq 1$, $f \in \mathcal{F}_m$ și orice elemente $a_1, \dots, a_m \in A$,

$$f^{\mathcal{A}}(a_1, \dots, a_m) = f^{\mathcal{B}}(a_1, \dots, a_m)$$

(iii) pentru orice $c \in \mathcal{C}$, $c^{\mathcal{A}} = c^{\mathcal{B}}$.

Substructuri

Exemplu

$\mathcal{L} = (R)$, unde R simbol de relație binară. Atunci $(\mathbb{N}, <)$ este substructură a lui $(\mathbb{Z}, <)$, dar nu este substructură a lui $(\mathbb{Z}, \leq)$.

Fie $f : M^n \rightarrow M$ și $\emptyset \neq S \subseteq M$. Spunem că S este **închisă la f** dacă pentru orice $a_1, \dots, a_n \in S$, $f(a_1, \dots, a_n) \in S$.

Propoziția 1.107

Fie $\mathcal{B}$ o $\mathcal{L}$ -structură și $\emptyset \neq X \subseteq |\mathcal{B}|$. Următoarele afirmații sunt echivalente:

- (i) X este domeniul unei substructuri (unice) a lui $\mathcal{B}$;
- (ii) X este închisă la $f^{\mathcal{B}}$ pentru orice $f \in \mathcal{F}$ și $c^{\mathcal{B}} \in X$ pentru orice $c \in \mathcal{C}$.

Dem.: Exercițiu ușor.

Corolarul 1.108

Dacă $\mathcal{F} = \mathcal{C} = \emptyset$, atunci orice submulțime nevidă a lui $|\mathcal{B}|$ este domeniul unei substructuri unice a lui $\mathcal{B}$.

Dacă o submulțime X a lui $|\mathcal{B}|$ nu satisface condiția (ii) din Propoziția 1.107, atunci X nu este domeniul unei substructuri a lui $\mathcal{B}$, dar există o submulțime a lui $|\mathcal{B}|$ care conține pe X și care este domeniul unei substructuri a lui $\mathcal{B}$.

Propoziția 1.109

Fie $\mathcal{B}$ o $\mathcal{L}$ -structură și $X \subseteq |\mathcal{B}|$. Dacă $X \neq \emptyset$ sau $\mathcal{C} \neq \emptyset$, atunci există o substructură $\langle X \rangle_{\mathcal{B}}$ a lui $\mathcal{B}$ cu următoarele proprietăți:

- (i) $X \subseteq |\langle X \rangle_{\mathcal{B}}|$.
- (ii) $\langle X \rangle_{\mathcal{B}} \subseteq \mathcal{D}$ pentru orice substructură $\mathcal{D}$ a lui $\mathcal{B}$ a.î. $X \subseteq |\mathcal{D}|$.

Dem.: Definim:

$$\begin{aligned} A_0 &= X \cup \{c^{\mathcal{B}} \mid c \in \mathcal{C}\} \neq \emptyset \\ A_{n+1} &= A_n \cup \{f^{\mathcal{B}}(a_1, \dots, a_m) \mid m \geq 1, f \in \mathcal{F}_m, a_1, \dots, a_m \in A_n\} \\ A &= \bigcup_{n \in \mathbb{N}} A_n. \end{aligned}$$

Propoziția 1.109

Fie $\mathcal{B}$ o $\mathcal{L}$ -structură și $X \subseteq |\mathcal{B}|$. Dacă $X \neq \emptyset$ sau $\mathcal{C} \neq \emptyset$, atunci există o substructură $\langle X \rangle_{\mathcal{B}}$ a lui $\mathcal{B}$ cu următoarele proprietăți:

- (i) $X \subseteq |\langle X \rangle_{\mathcal{B}}|$.
- (ii) $\langle X \rangle_{\mathcal{B}} \subseteq \mathcal{D}$ pentru orice substructură $\mathcal{D}$ a lui $\mathcal{B}$ a.î. $X \subseteq |\mathcal{D}|$.

Dem.: (continuare) Se verifică ușor că A este cea mai mică mulțime care conține $X \cup \{c^{\mathcal{B}} \mid c \in \mathcal{C}\}$ și este închisă la toate funcțiile $f^{\mathcal{B}}$ pentru $f \in \mathcal{F}$. Atunci $\langle X \rangle_{\mathcal{B}}$ este unica substructură a lui $\mathcal{B}$ cu domeniul A . □

Definiția 1.110

$\langle X \rangle_{\mathcal{B}}$ se numește substructura lui $\mathcal{B}$ **generată** de X .

Observația 1.111

Dacă X este cel mult numărabilă și $\mathcal{L}$ este cel mult numărabil, atunci și $\langle X \rangle_{\mathcal{B}}$ este cel mult numărabilă.

Propoziția 1.112

Fie $\mathcal{B}$ o $\mathcal{L}$ -structură. Dacă $\mathcal{L}$ are cel puțin un simbol de constantă, atunci

$$|\langle \emptyset \rangle_{\mathcal{B}}| = \{t^{\mathcal{B}} \mid t \text{ este termen închis al lui } \mathcal{L}\}.$$

Dem.: Exercițiu.

Exemple

- ▶ $\mathcal{L} = (\dot{S}, \dot{0})$, $\mathcal{N} = (\mathbb{N}, S, 0)$. Atunci $|\langle \emptyset \rangle_{\mathcal{N}}| = \mathbb{N}$, deci $\langle \emptyset \rangle_{\mathcal{N}} = \mathcal{N}$.
- ▶ $\mathcal{L} = (\dot{0})$, $\mathcal{N} = (\mathbb{N}, 0)$. Atunci $\langle \emptyset \rangle_{\mathcal{N}} = (\{0\}, 0)$.

Fie $\mathcal{A}$, $\mathcal{B}$ două $\mathcal{L}$ -structuri.

Propoziția 1.113

Presupunem că $A \subseteq B$. Atunci $\mathcal{A} \subseteq \mathcal{B} \iff$ pentru orice formulă liberă de cuantificatori φ și orice evaluare $e : V \rightarrow A$,

$$\mathcal{A} \models \varphi[e] \iff \mathcal{B} \models \varphi[e].$$

Dem.: Exercițiu.

Definiția 1.114

Spunem că $\mathcal{A}$ este **substructură elementară** a lui $\mathcal{B}$ sau că $\mathcal{B}$ este **extensie elementară** a lui $\mathcal{A}$ dacă

- (i) $A \subseteq B$;
- (ii) pentru orice formulă φ și orice evaluare $e : V \rightarrow A$,

$$\mathcal{A} \models \varphi[e] \iff \mathcal{B} \models \varphi[e].$$

Notăție: $\mathcal{A} \prec \mathcal{B}$.

Substructuri elementare

Propoziția 1.115

Dacă $\mathcal{A} \prec \mathcal{B}$, atunci $\mathcal{A} \subseteq \mathcal{B}$ și $\mathcal{A} \equiv \mathcal{B}$.

Dem.: Exercițiu ușor.

Exemplu

Fie $\mathcal{L} = (\dot{\leq})$, $\mathcal{A} = (\mathbb{N} \setminus \{0\}, \leq)$ și $\mathcal{B} = (\mathbb{N}, \leq)$. Atunci $\mathcal{A} \subseteq \mathcal{B}$ și $\mathcal{A} \simeq \mathcal{B}$ (de ce?), dar $\mathcal{A} \not\prec \mathcal{B}$.

Considerăm formula $\varphi = \forall y(x \dot{\leq} y)$. Atunci

$$\mathcal{A} \vDash \varphi[1], \text{ dar } \mathcal{B} \not\vDash \varphi[1].$$

i.e. 1 este cel mai mic element în $\mathcal{A}$, dar nu în $\mathcal{B}$.

Considerăm formula $\psi = \exists y(y \dot{\leq} x \wedge \neg(x = y))$. Atunci

$$\mathcal{B} \vDash \psi[1], \text{ dar } \mathcal{A} \not\vDash \psi[1].$$

i.e. 1 are un predecesor în $\mathcal{B}$, dar nu în $\mathcal{A}$.

Următorul rezultat este un instrument foarte util pentru a demonstra că o substructură este elementară.

Propoziția 1.116 (Criteriul lui Tarski)

Presupunem că $\mathcal{A} \subseteq \mathcal{B}$ și că pentru orice formulă φ , orice evaluare $e : V \rightarrow A$ și orice variabilă x ,

$$\mathcal{B} \models \exists x \varphi[e] \iff \text{există } a \in A \text{ a.î. } \mathcal{B} \models \varphi[e_{x \leftarrow a}].$$

Atunci $\mathcal{A} \prec \mathcal{B}$.

Dem.: Demonstrăm prin inducție după formule că pentru orice formulă φ ,

$$(*) \quad \text{pentru orice evaluare } e : V \rightarrow A, \quad \mathcal{A} \models \varphi[e] \iff \mathcal{B} \models \varphi[e].$$

Avem următoarele cazuri:

- φ este formulă atomică. Atunci (*) rezultă din faptul că $\mathcal{A} \subseteq \mathcal{B}$ și Propoziția 1.113.
- Pașii de inducție pentru $\neg$ și $\rightarrow$ sunt imediați.

Propoziția 1.116 (Criteriul lui Tarski)

Presupunem că $\mathcal{A} \subseteq \mathcal{B}$ și că pentru orice formulă φ , orice evaluare $e : V \rightarrow A$ și orice variabilă x ,

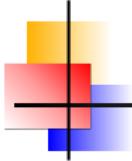
$$\mathcal{B} \models \exists x \varphi[e] \iff \text{există } a \in A \text{ a.î. } \mathcal{B} \models \varphi[e_{x \leftarrow a}].$$

Atunci $\mathcal{A} \prec \mathcal{B}$.

Dem.: (continuare) • $\varphi = \forall x \psi$. Atunci $\varphi \vdash \neg \exists x \neg \psi$.

$$\begin{aligned}
 \mathcal{B} \models \varphi[e] &\iff \mathcal{B} \models \neg \exists x \neg \psi[e] \iff \mathcal{B} \not\models \exists x \neg \psi[e] \\
 &\iff \text{pentru orice } a \in A, \mathcal{B} \not\models \neg \psi[e_{x \leftarrow a}] \text{ din ipoteză} \\
 &\iff \text{pentru orice } a \in A, \mathcal{B} \models \psi[e_{x \leftarrow a}] \\
 &\iff \text{pentru orice } a \in A, \mathcal{A} \models \psi[e_{x \leftarrow a}] \\
 &\quad \text{din ipoteza de inducție} \\
 &\iff \mathcal{A} \models \varphi[e].
 \end{aligned}$$

Teorema Löwenheim-Skolem în jos

Putem enunță acum unul din rezultatele centrale ale teoriei modelelor.

Teorema Löwenheim-Skolem în jos 1.117

Pentru orice limbaj cel mult numărabil $\mathcal{L}$, orice $\mathcal{L}$ -structură $\mathcal{B}$ și orice submulțime cel mult numărabilă $X \subseteq B$, există o $\mathcal{L}$ -structură cel mult numărabilă $\mathcal{A}$ a.î. $X \subseteq A$ și $\mathcal{A} \prec \mathcal{B}$.

Corolarul 1.118

Pentru orice limbaj cel mult numărabil $\mathcal{L}$ și orice mulțime Γ de enunțuri, dacă Γ are un model, atunci Γ are un model cel mult numărabil.

Dem.: Exercițiu.

Teorema Löwenheim-Skolem în jos

Teorema Löwenheim-Skolem în jos 1.117

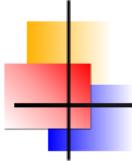
Pentru orice limbaj cel mult numărabil $\mathcal{L}$, orice $\mathcal{L}$ -structură $\mathcal{B}$ și orice submulțime cel mult numărabilă $X \subseteq B$, există o $\mathcal{L}$ -structură cel mult numărabilă $\mathcal{A}$ a.î. $X \subseteq A$ și $\mathcal{A} \prec \mathcal{B}$.

Dem.: Pentru orice formulă φ și variabilă y definim o **constantă/funcție Skolem** $F_{\varphi,y}$.

Dacă formula $\exists y\varphi$ este enunț, atunci $F_{\varphi,y}$ este un element al lui B definit astfel:

- ▶ Dacă $\mathcal{B} \models \exists y\varphi$, atunci mulțimea $S_1 := \{b \in B \mid \mathcal{B} \models \varphi[b]\}$ este nevidă. $F_{\varphi,y}$ este un element arbitrar al lui S_1 .
- ▶ Dacă $\mathcal{B} \not\models \exists y\varphi$, atunci $F_{\varphi,y}$ este un element arbitrar al lui B .

Ca urmare, $\mathcal{B} \models \exists y\varphi \implies \mathcal{B} \models \varphi[F_{\varphi,y}]$.

Teorema Löwenheim-Skolem în jos

Teorema Löwenheim-Skolem în jos 1.117

Pentru orice limbaj cel mult numărabil $\mathcal{L}$, orice $\mathcal{L}$ -structură $\mathcal{B}$ și orice submulțime cel mult numărabilă $X \subseteq B$, există o $\mathcal{L}$ -structură cel mult numărabilă $\mathcal{A}$ a.î. $X \subseteq A$ și $\mathcal{A} \prec \mathcal{B}$.

Dem.: (continuare) Dacă $FV(\exists y\varphi) = \{x_1, \dots, x_k\}$, $k \geq 1$, atunci definim $F_{\varphi,y} : B^k \rightarrow B$ astfel: pentru orice $b_1, \dots, b_k \in B$,

- ▶ Dacă $\mathcal{B} \models \exists y\varphi[b_1, \dots, b_k]$, atunci mulțimea $S_2 := \{b \in B \mid \mathcal{B} \models \varphi[b_1, \dots, b_k, b]\}$ este nevidă.
 $F_{\varphi,y}(b_1, \dots, b_k)$ este un element arbitrar al lui S_2 .
- ▶ Dacă $\mathcal{B} \not\models \exists y\varphi[b_1, \dots, b_k]$, atunci $F_{\varphi,y}(b_1, \dots, b_k)$ este un element arbitrar al lui B .

Ca urmare,

$$\mathcal{B} \models \exists y\varphi[b_1, \dots, b_k] \Rightarrow \mathcal{B} \models \varphi[b_1, \dots, b_k, F_{\varphi,y}(b_1, \dots, b_k)].$$

Teorema Löwenheim-Skolem în jos

Teorema Löwenheim-Skolem în jos 1.117

Pentru orice limbaj cel mult numărabil $\mathcal{L}$, orice $\mathcal{L}$ -structură $\mathcal{B}$ și orice submulțime cel mult numărabilă $X \subseteq B$, există o $\mathcal{L}$ -structură cel mult numărabilă $\mathcal{A}$ a.î. $X \subseteq A$ și $\mathcal{A} \prec \mathcal{B}$.

Dem.: (continuare) Extindem construcția lui $\langle X \rangle_{\mathcal{B}}$ (a se vedea Propoziția 1.109) închizând-o și la constantele și funcțiile Skolem. Așadar, fie A cea mai mică submulțime a lui B care:

- ▶ conține $X \cup \{c^{\mathcal{B}} \mid c \in \mathcal{C}_{\mathcal{L}}\} \cup \{F_{\varphi,y} \mid \exists y \varphi \text{ enunț}\}$;
- ▶ este închisă la $f^{\mathcal{B}}$ pentru orice $f \in \mathcal{F}_{\mathcal{L}}$;
- ▶ este închisă la funcțiile Skolem $F_{\varphi,y}$, când $\exists y \varphi$ nu este enunț.

Obținem că A este domeniul unei substructuri unice $\mathcal{A}$ a lui $\mathcal{B}$.

Deoarece $\mathcal{L}$ este cel mult numărabil, A este cel mult numărabilă.

Aplicând Criteriul lui Tarski 1.116, rezultă imediat că $\mathcal{A} \prec \mathcal{B}$. □

Skolemizarea este o procedură prin care se elimină cuantificatorii existențiali din formule de ordinul întâi în formă normală prenex, prin introducere de noi simboluri de funcții/constante, numite **simboluri de funcții/constante Skolem**.

Fie $\mathcal{L}$ un limbaj de ordinul întâi și φ un enunț al lui $\mathcal{L}$ care este în formă normală prenex:

$$\varphi = Q_1 x_1 Q_2 x_2 \dots Q_n x_n \theta,$$

unde $n \in \mathbb{N}$, $Q_1, \dots, Q_n \in \{\forall, \exists\}$, $x_1, \dots, x_n$ sunt variabile distințte două către două și θ este formulă liberă de cuantificatori.

Forma normală Skolem

Asociem lui φ un enunț universal φ^{Sk} într-un limbaj extins $\mathcal{L}^{Sk}(\varphi)$: Dacă φ este liberă de cuantificatori sau universală, atunci $\varphi^{Sk} = \varphi$ și $\mathcal{L}^{Sk}(\varphi) = \mathcal{L}$.

Altfel, φ are una din formele:

- ▶ $\varphi = \exists x \psi$. Introducem un nou simbol de constantă c și considerăm $\varphi^1 = \psi_x(c)$, $\mathcal{L}^1 = \mathcal{L} \cup \{c\}$.
- ▶ $\varphi = \forall x_1 \dots \forall x_k \exists x \psi$ ($k \geq 1$). Introducem un nou simbol de funcție f de aritate k și considerăm
 $\varphi^1 = \forall x_1 \dots \forall x_k \psi_x(fx_1 \dots x_k)$, $\mathcal{L}^1 = \mathcal{L} \cup \{f\}$.

În ambele cazuri, φ^1 are cu un cuantificator existențial mai puțin decât φ .

Dacă φ^1 este liberă de cuantificatori sau universală, atunci $\varphi^{Sk} = \varphi^1$. Dacă φ^1 nu este universală, atunci formăm $\varphi^2, \varphi^3, \dots$, până ajungem la o formulă universală și aceasta este φ^{Sk} .

φ^{Sk} este o **formă normală Skolem** a lui φ .

Exemple

- ▶ Fie θ o formulă liberă de cuantificatori a.î. $FV(\theta) = \{x\}$ și $\varphi = \exists x \theta$. Atunci $\varphi^1 = \theta_x(c)$, unde c este un nou simbol de constantă. Deoarece φ^1 este un enunț liber de cuantificatori, rezultă că $\varphi^{Sk} = \varphi^1 = \theta_x(c)$.
- ▶ Fie R un simbol de relație de aritate 3 și $\varphi = \exists x \forall y \forall z R(x, y, z)$. Atunci
$$\varphi^1 = \forall y \forall z (R(x, y, z))_x(c) = \forall y \forall z R(c, y, z),$$
unde c este un nou simbol de constantă. Deoarece φ^1 este un enunț universal, rezultă că $\varphi^{Sk} = \varphi^1 = \forall y \forall z P(c, y, z)$.
- ▶ Fie P un simbol de relație de aritate 2 și $\varphi = \forall y \exists z P(y, z)$. Atunci $\varphi^1 = \forall y (P(y, z))_z(f(y)) = \forall y P(y, f(y))$, unde f este un simbol nou de funcție unară. Deoarece φ^1 este un enunț universal, rezultă că $\varphi^{Sk} = \varphi^1 = \forall y P(y, f(y))$.

Exemplu

Fie $\mathcal{L}$ un limbaj care conține un simbol de relație binară R și un simbol de funcție unară f . Fie

$$\varphi := \forall y \exists z \forall u \exists v (R(y, z) \wedge f(u) = v).$$

$$\begin{aligned}\varphi^1 &= \forall y \forall u \exists v (R(y, z) \wedge f(u) = v)_z(g(y)) \\ &= \forall y \forall u \exists v (R(y, g(y)) \wedge f(u) = v),\end{aligned}$$

unde g este un nou simbol de funcție unară

$$\begin{aligned}\varphi^2 &= \forall y \forall u (R(y, g(y)) \wedge f(u) = v)_v(h(y, u)) \\ &= \forall y \forall u (R(y, g(y)) \wedge f(u) = h(y, u)),\end{aligned}$$

unde h este un nou simbol de funcție binară.

Deoarece φ^2 este un enunț universal, rezultă că

$$\varphi^{Sk} = \varphi^2 = \forall y \forall u (R(y, g(y)) \wedge f(u) = h(y, u)).$$

Propoziția 1.118

- (i) $\models \varphi^{Sk} \rightarrow \varphi$, deci $\varphi^{Sk} \models \varphi$ în $\mathcal{L}^{Sk}(\varphi)$.
- (ii) În general, φ și φ^{sk} nu sunt logic echivalente ca enunțuri în $\mathcal{L}^{Sk}(\varphi)$.

Dem.:

- (i) Se aplică faptul că $\models \varphi_x(t) \rightarrow \exists x\varphi$, $\models \varphi$ implică $\models \forall x\varphi$ și $\models \forall x(\varphi \rightarrow \psi) \rightarrow (\forall x\varphi \rightarrow \forall x\psi)$ pentru a conduce că $\models \varphi^1 \rightarrow \varphi$, $\models \varphi^2 \rightarrow \varphi^1$, etc..
- (ii) Fie $\mathcal{L} = (R)$, unde R este simbol de relație binară și $\varphi = \forall v_1 \exists v_2 R(v_1, v_2)$. Atunci $\varphi^{Sk} = \forall v_1 R(v_1, f(v_1))$ (unde f este un nou simbol de funcție unară) și $\mathcal{L}^{Sk}(\varphi) = (f, R)$. Fie $\mathcal{L}^{Sk}(\varphi)$ -structura $\mathcal{A} = (\mathbb{Z}, <, f^{\mathcal{A}})$, unde $f^{\mathcal{A}}(n) = n - 1$ pentru orice $n \in \mathbb{Z}$. Atunci $\mathcal{A} \models \varphi$, deoarece pentru orice număr întreg m există un număr întreg n a.î. $m < n$. Pe de altă parte, $\mathcal{A} \not\models \varphi^{Sk}$, deoarece pentru orice $n \in \mathbb{Z}$, avem că $n \geq f^{\mathcal{A}}(n) = n - 1$.

Fie $\mathcal{L}$ un limbaj de ordinul întâi.

Definiția 1.119

Pentru orice variabilă y și orice formulă ψ a.î. $\exists y\psi$ este enunț, fie $c_{y,\psi}$ un nou simbol de constantă.

$c_{y,\psi}$ se numește **simbol de constantă Skolem** asociat perechii (y, ψ) .

Pentru orice variabilă y și orice formulă ψ a.î.

$FV(\exists y\psi) = \{x_1, \dots, x_n\}$ ($n \geq 1$), fie $f_{y,\psi}$ un nou simbol de funcție de aritate n .

$f_{y,\psi}$ se numește **simbol de funcție Skolem** asociat perechii (y, ψ) .

Notăție

Notăm cu $\mathcal{L}^+$ extensia lui $\mathcal{L}$ obținută adăugând toate aceste simboluri de constante și funcții Skolem. $\mathcal{L}^+$ se numește **extensie Skolem primitivă** a lui $\mathcal{L}$.

Orice $\mathcal{L}$ -structură $\mathcal{A}$ se extinde la o $\mathcal{L}^+$ -structură $\mathcal{A}^+$ astfel: Fie y o variabilă și ψ o formulă.

- ▶ Dacă $\exists y\psi$ este un enunț, atunci $c_{y,\psi}^{\mathcal{A}^+}$ se definește astfel:
  - ▶ $c_{y,\psi}^{\mathcal{A}^+}$ este un element $b \in A$ a.î. $\mathcal{A} \models \psi[b]$, dacă un astfel de b există.
  - ▶ $c_{y,\psi}^{\mathcal{A}^+}$ este un element arbitrar al lui A , altfel.

Prin urmare,

$$\mathcal{A}^+ \models \exists y\psi \rightarrow \psi_y(c_{y,\psi}).$$

- ▶ Dacă $FV(\exists y\psi) = \{x_1, \dots, x_n\}$ ($n \geq 1$), atunci $f_{y,\psi}^{\mathcal{A}^+} : A^n \rightarrow A$ se definește astfel: pentru orice $b_1, \dots, b_n \in A$,
  - ▶ $f_{y,\psi}^{\mathcal{A}^+}(b_1, \dots, b_n)$ este un element $b \in A$ a.î. $\mathcal{A} \models \varphi[b_1, \dots, b_n, b]$, dacă un astfel de b există.
  - ▶ $f_{y,\psi}^{\mathcal{A}^+}(b_1, \dots, b_n)$ este un element arbitrar al lui A , altfel.

Prin urmare,

$$\mathcal{A}^+ \models \exists y\psi \rightarrow \psi_y(f_{y,\psi}(x_1, \dots, x_n)).$$

Fie $\mathcal{L} = (\mathcal{R}, \mathcal{F}, \mathcal{C})$ un limbaj de ordinul întâi.

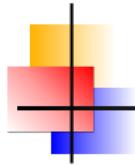
Definiția 1.120

Un limbaj $\mathcal{L}' = (\mathcal{R}, \mathcal{F}', \mathcal{C}')$ de ordinul întâi se numește **extensie Skolem** a lui $\mathcal{L}$ dacă există un sir de limbaje $\mathcal{L}_n = (\mathcal{R}, \mathcal{F}_n, \mathcal{C}_n)$ ($n \in \mathbb{N}$) a.î. $\mathcal{L}_0 = \mathcal{L}$, pentru orice $n \in \mathbb{N}$, $\mathcal{L}_{n+1}$ este o extensie Skolem primitivă a lui $\mathcal{L}_n$ și $\mathcal{F}' = \bigcup_{n \in \mathbb{N}} \mathcal{F}_i$, $\mathcal{C}' = \bigcup_{n \in \mathbb{N}} \mathcal{C}_i$.

Definiția 1.121

Fie $\mathcal{L}'$ o extensie Skolem a lui $\mathcal{L}$. **Mulțimea Skolem** $Sk_{\mathcal{L}', \mathcal{L}}$ a lui $\mathcal{L}'$ peste $\mathcal{L}$ este mulțimea tuturor formulelor

$$\begin{aligned} Sk_{\mathcal{L}', \mathcal{L}} = & \{ \exists y \psi \rightarrow \psi_y(c_{y,\psi}) \mid \exists y \psi \text{ este enunț} \} \bigcup \\ & \{ \exists y \psi \rightarrow \psi_y(f_{y,\psi}(x_1, \dots, x_n)) \mid FV(\exists y \psi) = \{x_1, \dots, x_n\} \}. \end{aligned}$$

Extensii Skolem

Propoziția 1.122

- ▶ Orice limbaj $\mathcal{L}$ are o extensie Skolem.
- ▶ Dacă $\mathcal{L}'$ este o extensie Skolem a lui $\mathcal{L}$, atunci orice $\mathcal{L}$ -structură poate fi extinsă la un model al mulțimii Skolem $\mathcal{S}k_{\mathcal{L}', \mathcal{L}}$ a lui $\mathcal{L}'$ peste $\mathcal{L}$.

Forma normală Skolem

Definiția 1.123

Fie φ un enunț al lui $\mathcal{L}$. O **formă normală Skolem** a lui φ este un enunț φ^{Sk} într-un limbaj extins $\mathcal{L}^{Sk}$ definită astfel: φ^{Sk} este o formă normală Skolem a lui φ^* , unde φ^* este un enunț în formă normală prenex a.î. $\varphi \models \varphi^*$ (care există conform Teoremei 1.98).

Definiția 1.124

Fie T o $\mathcal{L}$ -teorie, $\mathcal{L}'$ o extensie a lui $\mathcal{L}$ și T' o $\mathcal{L}'$ -teorie. Spunem că

- (i) T' este **extensie** a lui T dacă $T \subseteq T'$.
- (ii) T' este **extensie conservativă** a lui T dacă T' este extensie a lui T și $T = T' \cap \text{Sen}_{\mathcal{L}}$.

Teorema de formă normală Skolem 1.125

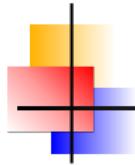
Fie $\mathcal{L}'$ o extensie Skolem a lui $\mathcal{L}$ și φ un enunț în formă normală prenex.

- (i) $\models \varphi^{Sk} \rightarrow \varphi$.
- (ii) Dacă $\mathcal{A}'$ este un model al mulțimii Skolem $Sk_{\mathcal{L}', \mathcal{L}}$ a lui $\mathcal{L}'$ peste $\mathcal{L}$, atunci $\mathcal{A}' \models \varphi \rightarrow \varphi^{Sk}$.
- (iii) Fie T o $\mathcal{L}$ -teorie și T^{Sk} $\mathcal{L}'$ -teoria generată de $\{\varphi^{Sk} \mid \varphi \in T\}$.
  - (a) Dacă $\mathcal{A}$ este model al lui T și $\mathcal{A}'$ este o extensie a lui $\mathcal{A}$ la un model al mulțimii Skolem $Sk_{\mathcal{L}', \mathcal{L}}$, atunci $\mathcal{A}'$ este model al lui T^{Sk} .
  - (b) Dacă $\mathcal{A}'$ este model al lui T^{Sk} , atunci $\mathcal{A}' \upharpoonright \mathcal{L}$ este model al lui T .
  - (c) T^{Sk} este extensie conservativă a lui T .

(iv) φ este satisfiabilă dacă φ^{Sk} este satisfiabilă.

Dem.: (i) a fost deja demonstrat. (ii) se demonstrează similar.

- (iii).(a) Fie $\varphi \in T$. Aplicăm (ii) pentru a conduce că $\mathcal{A}' \models \varphi \rightarrow \varphi^{sk}$. Deoarece $\mathcal{A}' \models \varphi$, rezultă că $\mathcal{A}' \models \varphi^{sk}$.
- (iii).(b) Se aplică (i).
- (iii).(c) Fie $\varphi \in T$ și $\mathcal{A}'$ un model al lui T^{Sk} . Conform (iii).(b), $\mathcal{A}' \upharpoonright \mathcal{L}$ este model al lui T , deci $\mathcal{A}' \upharpoonright \mathcal{L} \models \varphi$. Obținem că $\mathcal{A}' \models \varphi$. Așadar, $T^{Sk} \models \varphi$, prin urmare $\varphi \in T^{Sk}$, deoarece T^{Sk} este teorie. Am demonstrat că $T \subseteq T^{Sk} \cap \text{Sen}_{\mathcal{L}}$.
- Fie acum $\varphi \in T^{Sk} \cap \text{Sen}_{\mathcal{L}}$ și $\mathcal{A}$ un model al lui T . Aplicând Propoziția 1.122, obținem o extensie $\mathcal{A}'$ a lui $\mathcal{A}$ care este model al mulțimii Skolem $Sk_{\mathcal{L}', \mathcal{L}}$ a lui $\mathcal{L}'$ peste $\mathcal{L}$. Conform (iii).(a), $\mathcal{A}'$ este model al lui T^{Sk} , deci $\mathcal{A}' \models \varphi$. Rezultă că $\mathcal{A} \models \varphi$. Așadar, $T \models \varphi$, prin urmare $\varphi \in T$.

Forma normală Skolem

(iv) " $\Leftarrow$ " Se aplică (i).

" $\Rightarrow$ " Fie $\mathcal{A}$ un model al lui φ . Aplicând Propoziția 1.122, obținem o extensie $\mathcal{A}'$ a lui $\mathcal{A}$ care este model al mulțimii Skolem $Sk_{\mathcal{L}', \mathcal{L}}$ a lui $\mathcal{L}'$ peste $\mathcal{L}$. Aplicând (iii).(a) cu T fiind teoria generată de $\{\varphi\}$, rezultă că $\mathcal{A}' \models \varphi^{Sk}$. □

Teorema de compacitate

Teorema de compacitate 1.126

O mulțime de enunțuri Γ este satisfiabilă dacă și numai dacă orice submulțime finită a sa este satisfiabilă.

- ▶ unul din rezultatele centrale ale logicii de ordinul întâi

Teorema de compacitate - aplicații

Fie $\mathcal{L}$ un limbaj de ordinul întâi.

Propoziția 1.127

Clasa $\mathcal{L}$ -structurilor finite nu este axiomatizabilă, adică nu există o mulțime de enunțuri Γ astfel încât

(*) pentru orice $\mathcal{L}$ -structură $\mathcal{A}$, $\mathcal{A} \models \Gamma \iff \mathcal{A}$ este finită.

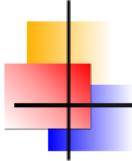
Dem.: Presupunem prin reducere la absurd că există $\Gamma \subseteq \text{Sen}_{\mathcal{L}}$ a.î. (*) are loc. Fie

$$\Delta := \Gamma \cup \{\exists^{\geq n} \mid n \geq 1\}.$$

Demonstrăm că Δ este satisfiabilă folosind Teorema de compacitate. Fie Δ_0 o submulțime finită a lui Δ . Atunci

$$\Delta_0 \subseteq \Gamma \cup \{\exists^{\geq n_1}, \dots, \exists^{\geq n_k}\} \quad \text{pentru un } k \in \mathbb{N}.$$

Fie $\mathcal{A}$ o $\mathcal{L}$ -structură finită a.î. $|\mathcal{A}| \geq \max\{n_1, \dots, n_k\}$. Atunci $\mathcal{A} \models \exists^{\geq n_i}$ pentru orice $i = 1, \dots, k$ și $\mathcal{A} \models \Gamma$ deoarece $\mathcal{A}$ este finită.

Teorema de compacitate - aplicații

Aplicând Teorema de compacitate, rezultă că

$$\Delta = \Gamma \cup \{\exists^{\geq n} \mid n \geq 1\}.$$

are un model $\mathcal{B}$.

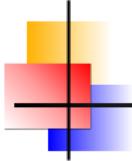
Deoarece $\mathcal{B} \models \Gamma$, $\mathcal{B}$ este finită.

Deoarece $\mathcal{B} \models \{\exists^{\geq n} \mid n \geq 1\}$, rezultă că $\mathcal{B}$ este infinită.

Am obținut o contradicție. □

Corolarul 1.128

Clasa mulțimilor nevide finite nu este axiomatizabilă în $\mathcal{L}_=$.

Teorema de compacitate - aplicații

Propoziția 1.129

Clasa $\mathcal{L}$ -structurilor infinite este axiomatizabilă, dar nu este finit axiomatizabilă.

Dem.: Notăm cu $\mathcal{K}_{Inf}$ clasa $\mathcal{L}$ -structurilor infinite.

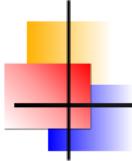
Conform Propoziției 1.50, pentru orice $\mathcal{L}$ -structură $\mathcal{A}$,

$$\mathcal{A} \in \mathcal{K}_{Inf} \iff \mathcal{A} \text{ este infinită} \iff \mathcal{A} \models \{\exists^{\geq n} \mid n \geq 1\}.$$

Prin urmare,

$$\mathcal{K}_{Inf} = Mod(\{\exists^{\geq n} \mid n \geq 1\})$$

deci e axiomatizabilă.

Teorema de compacitate - aplicații

Presupunem că $\mathcal{K}_{Inf}$ este finit axiomatizabilă, deci există

$$\Gamma := \{\varphi_1, \dots, \varphi_n\} \subseteq Sen_{\mathcal{L}} \text{ a.î. } \mathcal{K}_{Inf} = Mod(\Gamma).$$

Fie $\varphi := \varphi_1 \wedge \dots \wedge \varphi_n$. Atunci $\mathcal{K}_{Inf} = Mod(\varphi)$.

Rezultă că pentru orice $\mathcal{L}$ -structură $\mathcal{A}$,

$$\mathcal{A} \text{ este finită} \iff \mathcal{A} \notin \mathcal{K}_{Inf} \iff \mathcal{A} \not\models \varphi \iff \mathcal{A} \models \neg\varphi.$$

Așadar, clasa $\mathcal{L}$ -structurilor finite este axiomatizabilă, ceea ce contrazice Propoziția 1.127 □.

Corolarul 1.130

Clasa mulțimilor infinite nu este finit axiomatizabilă în $\mathcal{L}_=$.

Propoziția 1.131

Fie Γ o mulțime de enunțuri ale lui $\mathcal{L}$ cu proprietatea

(*) pentru orice $m \in \mathbb{N}$, Γ are un model finit de cardinal $\geq m$.

Atunci Γ are un model infinit.

Dem.: Fie

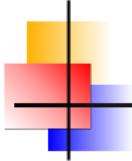
$$\Delta := \Gamma \cup \{\exists^{\geq n} \mid n \geq 1\}.$$

Demonstrăm că Δ este satisfiabilă folosind Teorema de compacitate. Fie Δ_0 o submulțime finită a lui Δ . Atunci

$$\Delta_0 \subseteq \Gamma \cup \{\exists^{\geq n_1}, \dots, \exists^{\geq n_k}\} \text{ pentru un } k \in \mathbb{N}.$$

Fie $m := \max\{n_1, \dots, n_k\}$. Conform (*), Γ are un model finit $\mathcal{A}$ a.î. $|\mathcal{A}| \geq m$. Atunci $\mathcal{A} \models \exists^{\geq n_i}$, deci $\mathcal{A} \models \Delta_0$.

Aplicând Teorema de compacitate, rezultă că Δ are un model $\mathcal{B}$. Prin urmare, $\mathcal{B}$ este un model infinit al lui Γ . □

Teorema de compacitate - aplicații

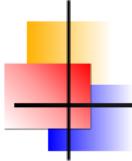
Propoziția 1.132

Dacă un enunț φ este adevărat în orice $\mathcal{L}$ -structură infinită, atunci există $m \in \mathbb{N}$ cu proprietatea că φ este adevărat în orice $\mathcal{L}$ -structură finită de cardinal $\geq m$.

Dem.: Presupunem că nu e adevărat. Fie $\Gamma := \{\neg\varphi\}$. Atunci pentru orice $m \in \mathbb{N}$, Γ are un model finit de cardinal $\geq m$.

Aplicând Propoziția 1.131, rezultă că Γ are un model infinit $\mathcal{A}$. Prin urmare, $\mathcal{A} \not\models \varphi$, ceea ce contrazice ipoteza.

Teorema de compacitate - aplicații

Propoziția 1.133

Fie Γ o mulțime de enunțuri cu proprietatea că

(*) pentru orice $m \in \mathbb{N}$, Γ are un model finit de cardinal $\geq m$.

Atunci

- (i) Γ are un model infinit.
- (ii) Clasa modelelor finite ale lui Γ nu este axiomatizabilă.
- (iii) Clasa modelelor infinite ale lui Γ este axiomatizabilă, dar nu este finit axiomatizabilă.

Dem.: Exercițiu.

Considerăm limbajul $\mathcal{L} = (\dot{+}, \dot{\times}, \dot{S}, \dot{0})$, unde $\dot{+}$, $\dot{\times}$ sunt simboluri de operații binare, $\dot{S}$ este simbol de operație unară și $\dot{0}$ este simbol de constantă.

Pentru orice $n \in \mathbb{N}$, definim prin inducție $\mathcal{L}$ -termenul $\Delta(n)$ astfel:

$$\Delta(0) = \dot{0}, \quad \Delta(n + 1) = \dot{S}\Delta(n).$$

Fie $\mathcal{L}$ -structura $\mathcal{N} = (\mathbb{N}, +, \cdot, S, 0)$. Atunci $\Delta(n)^{\mathcal{N}} = n$ pentru orice $n \in \mathbb{N}$. Prin urmare, $\mathbb{N} = \{\Delta(n)^{\mathcal{N}} \mid n \in \mathbb{N}\}$.

Definiția 1.134

O $\mathcal{L}$ -structură $\mathcal{A}$ se numește **non-standard** dacă există $a \in A$ a.î. $a \neq \Delta(n)^{\mathcal{A}}$ pentru orice $n \in \mathbb{N}$. Un astfel de element a se numește **element non-standard**.

Teorema 1.135

Există un model non-standard al teoriei $Th(\mathcal{N})$.

Dem.: Fie c un simbol de constantă nou, $\mathcal{L}^+ = \mathcal{L} \cup \{c\}$ și

$$\Gamma = Th(\mathcal{N}) \cup \{\neg(\Delta(n) = c) \mid n \in \mathbb{N}\}.$$

Demonstrăm că Γ este satisfiabilă folosind Teorema de compacitate. Fie Γ_0 o submulțime finită a lui Γ ,

$$\Gamma_0 \subseteq Th(\mathcal{N}) \cup \{\neg(\Delta(n_1) = c), \dots, \neg(\Delta(n_k) = c)\}.$$

Fie $n_0 > \max\{n_1, \dots, n_k\}$. Considerăm $\mathcal{L}^+$ -extensia $\mathcal{N}^+$ a lui $\mathcal{N}$ definită astfel: $c^{\mathcal{N}^+} := n_0$. Atunci $\mathcal{N}^+ \models \Gamma_0$.

Aplicând Teorema de compacitate, rezultă că Γ are un model

$$\mathcal{A} = (A, +^{\mathcal{A}}, \cdot^{\mathcal{A}}, S^{\mathcal{A}}, 0^{\mathcal{A}}, c^{\mathcal{A}}).$$

Rezultă că $a := c^{\mathcal{A}}$ este element non-standard al lui $\mathcal{A}$. □

Aplicație a Teoremei de compacitate - mulțimi bine ordonate

Definiția 1.136

Fie A o mulțime nevidă. O relație de **bună ordonare** pe A este o relație de ordine totală $<$ pe A cu proprietatea că orice submulțime nevidă a lui A are minim.

Spunem că $(A, <)$ este mulțime **bine ordonată**.

Exemple

$(\mathbb{N}, <)$ este bine ordonată, dar $(\mathbb{Z}, <)$ nu este bine ordonată.

Propoziția 1.137

Clasa mulțimilor bine ordonate nu este axiomatizabilă în $\mathcal{L}_{\prec}$.

Dem.: Fie $\mathcal{K}$ clasa $\mathcal{L}_{\prec}$ -structurilor $\mathcal{A} = (A, \prec)$ a.î. $(A, \prec)$ este bine ordonată. Presupunem prin reducere la absurd că $\mathcal{K}$ este axiomatizabilă, deci că există Γ o mulțime de enunțuri ale lui $\mathcal{L}_{\prec}$ a.î. $\mathcal{K} = \text{Mod}(\Gamma)$.

Fie $\mathcal{L}$ extensia lui $\mathcal{L}_{\prec}$ obținută prin adăugarea simbolurilor de constantă c_n , $n \in \mathbb{N}$. Fie

$$\Delta := \Gamma \cup \{c_{n+1} \dot{\prec} c_n \mid n \in \mathbb{N}\} \subseteq \text{Sen}_{\mathcal{L}}.$$

Demonstrăm că Δ este satisfiabilă folosind Teorema de compacitate. Fie Δ_0 o submulțime finită a lui Δ . Atunci

$$\begin{aligned}\Delta_0 &\subseteq \Gamma \cup \{c_{n+1} \dot{\prec} c_n \mid n \in I\}, \text{ unde } I \subseteq \mathbb{N} \text{ este finită} \\ &\subseteq \Gamma \cup \{c_{n+1} \dot{\prec} c_n \mid n = 0, \dots, M\} \text{ pentru un } M \in \mathbb{N}.\end{aligned}$$

Aplicație a Teoremei de compacitate - mulțimi bine ordonate

Fie $(A, <)$ o mulțime infinită bine ordonată. Definim

$$a_{M+1} := \min A, a_M := \min A \setminus \{a_{M+1}\}, \dots,$$

$$a_0 := \min A \setminus \{a_{M+1}, a_M, \dots, a_1\}. \text{ Atunci } a_{M+1} < a_M < \dots < a_0.$$

Fie $\mathcal{A}^+$ extensia lui $\mathcal{A} = (A, <)$ la $\mathcal{L}$ obținută astfel:

$$c_0^{\mathcal{A}^+} = a_0, \dots, c_{M+1}^{\mathcal{A}^+} = a_{M+1}, \quad c_n^{\mathcal{A}^+} \text{ arbitrar pentru } n > M + 1.$$

Atunci $\mathcal{A}^+ \models \Delta_0$.

Aplicând Teorema de compacitate, rezultă că

$$\Delta = \Gamma \cup \{c_{n+1} \dot{<} c_n \mid n \in \mathbb{N}\}$$

are un model $\mathcal{B}^+ = (B, <, b_0, b_1, \dots, b_n, \dots)$ (deci $c_n^{\mathcal{B}^+} = b_n$ pentru orice $n \in \mathbb{N}$).

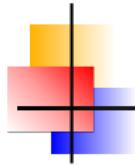
Deoarece $\mathcal{B}^+ \models \Gamma$, rezultă că $(B, <)$ este bine ordonată.

Deoarece $\mathcal{B}^+ \models \{c_{n+1} \dot{<} c_n \mid n \in \mathbb{N}\}$ rezultă că $b_{n+1} < b_n$ pentru orice $n \in \mathbb{N}$. Prin urmare, submulțimea nevidă

$$S := \{b_n \mid n \in \mathbb{N}\} \quad \text{nu are minim.}$$

Am obținut o contradicție.

Teoria Ramsey

Teoria Ramsey este o ramură a combinatoricii, a cărei temă principală este:

"Complete disorder is impossible." (T.S. Motzkin)

O structură mare, oricât de haotică ar fi, conține substructuri cu regularități.

Problemă tipică

O anumită structură este partaționată într-un număr finit de clase. Ce tip de substructură rămâne intactă în cel puțin una din clase?

- ▶ Rezultatele din teoria Ramsey sunt foarte puternice, deoarece ele sunt generale, se obțin presupunând ipoteze foarte slabe.
- ▶ **Graham, Rothschild, Sperner**, Ramsey Theory, 1990.

Se dă o mulțime X și o colecție $\mathcal{G}$ de submulțimi **bune** ale lui X . Fie $r \in \mathbb{N}$, $r \geq 1$.

Definiția 1.138

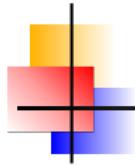
O **r -colorare** a lui X este o funcție $c : X \rightarrow \{1, 2, \dots, r\}$. Pentru $x \in X$, $c(x)$ este **culoarea** lui x . O submulțime $A \subseteq X$ se numește **monocromatică** dacă toate elementele din A au aceeași culoare.

Definiția 1.139

O familie de mulțimi $C_1, \dots, C_r$ se numește **partiție** a lui X dacă $X = \bigcup_{i=1}^r C_i$ și $C_i \cap C_j = \emptyset$ pentru orice $i \neq j \in \{1, \dots, n\}$.

Următoarele afirmații sunt echivalente:

- ▶ Pentru orice partiție $X = \bigcup_{i=1}^r C_i$ a lui X , există $i \in \{1, \dots, r\}$ și $G \in \mathcal{G}$ a.î. $G \subseteq C_i$.
- ▶ Pentru orice r -colorare a lui X există o mulțime $G \in \mathcal{G}$ monocromatică.

Teoria Ramsey

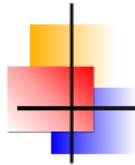
Teorema Schur (1916)

Fie $r \in \mathbb{N}$, $r \geq 1$ și $\mathbb{N} = \bigcup_{i=1}^r C_i$ o partiție a lui $\mathbb{N}$. Atunci există $i \in \{1, \dots, r\}$ a.î.

$$\{x, y, x + y\} \subseteq C_i \quad \text{pentru } x, y \in \mathbb{N}.$$

$$X = \mathbb{N}, \quad \mathcal{G} = \{x, y, x + y \mid x, y \in \mathbb{N}\}.$$

Versiunea cu colorări: Pentru orice r -colorare a lui $\mathbb{N}$ există $x, y \in \mathbb{N}$ a.î. mulțimea $\{x, y, x + y\}$ este monocromatică.

Teoria Ramsey

Teorema van der Waerden (1927)

Fie $r \in \mathbb{N}$, $r \geq 1$ și $\mathbb{N} = \bigcup_{i=1}^r C_i$ o partiție a lui $\mathbb{N}$. Pentru orice $k \in \mathbb{N}$ există $i \in \{1, \dots, r\}$ a.î. C_i conține progresii aritmetice de lungime k .

- ▶ rezultat central în teoria Ramsey
- ▶ una din cele **trei perle în teoria numerelor Khintchin** (1948)
- ▶ demonstrație combinatorială prin inducție dublă după r și k .

$X = \mathbb{N}$, $\mathcal{G} =$ mulțimea progresiilor aritmetice de lungime k .

Versiunea cu colorări: Orice colorare finită a lui $\mathbb{N}$ conține progresii aritmetice monocromatice de lungime finită arbitrară.